

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Romana Buaiscia

Francisco Ayala a jeho přínos k vývoji translatologie

Francisco Ayala and his Contribution to Translation Studies

Praha 2013

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jana Králová, CSc.

Ráda bych poděkovala zejména Prof. PhDr. Janě Králové, CSc., za cenné připomínky, rady a čas, který mi věnovala, a Rafaelovi Juárezovi Ortizovi a Manuelovi Gómezovi Rosovi z Nadace Francisca Ayaly za ochotu, možnost nahlédnutí do materiálů nadace a poskytnutí řady podkladů pro vypracování této práce.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. 8. 2013

ANOTACE

Cílem této diplomové práce je představit významného španělského spisovatele Francisca Ayalu v jeho méně známé podobě překladatele a teoretika překladu. Základem práce je pak analýza jeho stěžejních děl pojednávajících o překladu. Ayalovu překladatelskou činnost a teorii překladu potom zasazujeme do kontextu španělských a hispanoamerických dějin překladu a stručně nastiňujeme i tamější vývoj translatologie. Zabýváme se však také dalšími oblastmi Ayalova zájmu, které s překladem úzce souvisí – jeho působením jako vydavatele, lexikografa a korektora překladů. Na závěr práce se pak zamýšlíme nad situací španělských exilových překladatelů, kteří po nastolení frankistického režimu působili v Hispánské Americe.

ABSTRACT

The aim of this Master's thesis is to present the renowned Spanish author Francisco Ayala as a translator and translation theorist. The core of the thesis is then the analysis of Ayala's main writings concerning translation. Moreover, we outline the history of translation and translation studies in Spain and Hispanic America to put Ayala's work into a broader context. We also inquire into other areas of Ayala's interest closely related to translation – publishing, lexicography and professional proofreading. To conclude the thesis, we discuss the general situation of the exiled Spanish translators who worked in Hispanic America during the Franco's regime.

KLÍČOVÁ SLOVA

Francisco Ayala, translatologie, dějiny překladu, Španělsko, Hispánská Amerika

KEYWORDS

Francisco Ayala, translation studies, history of translation, Spain, Hispanic America

OBSAH

1	ÚVOD	6
2	FRANCISCO AYALA: STRUČNÝ ŽIVOTOPIS	8
3	FRANCISCO AYALA, PŘEKLADATEL.....	10
3.1	SEZNAM AYALOVÝCH PŘEKLADŮ	15
3.2	CENA FRANCISCA AYALY	17
4	FRANCISCO AYALA, TEORETIK PŘEKLADU	18
4.1	BREVE TEORÍA DE LA TRADUCCIÓN	19
4.1.1	<i>Překlad a varianty španělštiny</i>	<i>19</i>
4.1.2	<i>Stinné stránky překladatelské profese</i>	<i>20</i>
4.1.3	<i>Marnost literárního překladu</i>	<i>21</i>
4.1.4	<i>Překladatelské metody.....</i>	<i>22</i>
4.1.5	<i>Překlad a filozofie kultury</i>	<i>24</i>
4.1.6	<i>Textová typologie.....</i>	<i>25</i>
4.1.6.1	Formulární texty.....	25
4.1.6.2	Texty ideové.....	26
4.1.6.3	Literární texty.....	28
4.2	PŘÍNOS AYALOVA TEORETIZOVÁNÍ O PŘEKLADU	33
5	AYALA V RÁMCI ŠPANĚLSKÉHO A HISPANOAMERICKÉHO PŘEKLADATELSTVÍ	35
5.1	NÁSTIN DĚJIN PŘEKLADU VE ŠPANĚLSKU	35
5.2	NÁSTIN DĚJIN PŘEKLADU V HISPÁNSKÉ AMERICE.....	42
5.3	NÁSTIN VÝVOJE TRANSLATOLOGIE VE ŠPANĚLSKU A V HISPÁNSKÉ AMERICE	47
5.3.1	<i>Ayala vs. Ortega y Gasset</i>	<i>50</i>
6	FRANCISCO AYALA, NAKLADATEL	52
7	FRANCISCO AYALA, KOREKTOR PŘEKLADŮ	56
7.1	AYALA, KRITIK PŘEKLADŮ	57
8	FRANCISCO AYALA, LEXIKOGRAF	59
9	EXILOVÍ PŘEKLADATELÉ.....	61
10	ZÁVĚR	64
11	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	66
12	PŘÍLOHY	70

1 ÚVOD

Francisco Ayala je, alespoň ve Španělsku a v Latinské Americe, známý především jako spisovatel. Jeho překladatelská činnost a přínos pro teorii překladu však až donedávna nebyly do hloubky prozkoumány, na což již v roce 1995 upozorňovala hispanistka a spisovatelka Carolyn Richmond¹. V posledních letech se proto objevují studie zaměřené též na tuto oblast Ayalova zájmu (například De La Calle Martín: 1992; Sabio Pinilla, Fernández: 1999; Mesa Villalba: 2004 či Alonso Jiménez: 2010). Univerzita v Granadě ve spolupráci s Nadací Francisca Ayaly pak navíc roku 2005 vytvořila překladatelskou cenu Premio Francisco Ayala, aby tak Ayalův význam pro translatologii připomněla a zdůraznila. V českém kontextu je však situace odlišná. Ayalu zde pravděpodobně znají pouze hispanisté a z jeho hojné tvorby dodnes v českém překladu nevyšlo žádné dílo (kupodivu ani beletristické). Jeho esej o teorii překladu, jenž vyšel poprvé roku 1946, pak zůstal mezi českou odbornou veřejností nepovšimnut. V zahraničí tomu ale není jinak – o Ayalovi se, mimo Španělsko, píše téměř výlučně pouze v souvislosti s jeho literární tvorbou.

Cílem této diplomové práce je tedy především představit Francisca Ayalu jako překladatele a teoretika překladu a začlenit jej do kontextu španělských a hispanoamerických dějin překladu. Prozkoumáme však také jiné oblasti Ayalova zájmu, které s překladem souvisí – konkrétně jeho působení jako vydavatele, lexikografa a korektora překladů. Rádi bychom totiž představili propojení osobnosti Ayaly s překladem a v této souvislosti zmínili všechny relevantní aspekty jeho práce a literární tvorby.

Nejprve stručně načrtneme Ayalovu biografii a poté se pokusíme podrobně zmapovat jeho překladatelskou činnost. Jako hlavní výchozí materiál nám přitom poslouží Ayalovy paměti a statě hodnotící jeho konkrétní překlady. Poté představíme Ayalovu teorii překladu, již vyložíme na základě analýzy jeho eseje *Breve teoría de la traducción* („Stručná teorie překladu“). Vzhledem k tomu, že zmíněný esej není dostupný v českých knihovnách ani knihkupectvích, z něj budeme hojně citovat. Na závěr kapitoly „Francisco Ayala, teoretik překladu“ se potom pokusíme posoudit Ayalův přínos pro vývoj translatologie, význam jeho překladatelské sebereflexe a platnost jeho teorie překladu, především co se metodologie překladu týče.

¹ „(...) queda aparte su labor de traducción, producto de una combinación de sus dotes artísticas y críticas, y que está todavía por estudiar (...)“ / „(...) jeho překladatelská činnost, výsledek kombinace jeho uměleckého a literárně kritického talentu, je ponechána stranou, je ji ještě třeba prostudovat (...)“ (Richmond 1995: 27)

V následující kapitole pak nastíníme dějiny překladu a translatologie ve Španělsku a v Hispánské Americe, abychom tak Ayalovu práci zasadili do širšího kontextu. Kromě vývoje překladatelství obecně se potom také zaměříme na osobnosti spisovatelů, kteří se, stejně jako Ayala, zároveň věnovali překladu a v některých případech i jeho reflexi.

Dále rozebereme Ayalovu nakladatelskou činnost, již vyvíjel v různých hispanoamerických zemích během svého exilu. Pokusíme se přitom popsat také tehdejší situaci hispanoamerického nakladatelského průmyslu a zamyslíme se nad rolí, jakou v ní sehráli španělští exulanti. Následně potom představíme Ayalu jako korektora a kritika překladů a podíváme se rovněž na jeho lexikografickou práci.

V úplném závěru práce se pak budeme zabývat situací španělských exilových překladatelů, kteří po nastolení frankistického režimu působili v Hispánské Americe, jejich významem pro tamější kulturu a recepcí jejich děl ve Španělsku.

2 FRANCISCO AYALA: STRUČNÝ ŽIVOTOPIS

Francisco Ayala García-Duarte (16. 3. 1906 - 3. 11. 2009) pochází ze španělské Granady, z níž se roku 1922 s rodinou stěhuje do Madridu. Brzy nato se seznamuje s tamějšími avantgardními literárními skupinami, začíná spolupracovat s řadou prestižních časopisů (například s *La Gaceta Literaria* či *Revista de Occidente*) a roku 1923 zahajuje studia práv a humanitních věd. O dva roky později vydává svůj první román, *Tragicomedia de un hombre sin espíritu*, jenž je nadšeně přijat kritiky a který brzy následují další romány a také sbírky povídek².

Roku 1929 Ayala jako čerstvý absolvent práv odjíždí do Berlína, aby si rozšířil vzdělání v oblasti sociologie, ústavního práva a politologie. Roku 1931 se pak vrací do Madridu, získává doktorát a je jmenován asistentem na Universidad de Madrid, kde posléze vyučuje ústavní právo a sociologii. V květnu roku 1936 se vydává na přednáškové turné po Latinské Americe, v jehož rámci navštíví Uruguay, Argentinu, Paraguay a Chile. Tam ho však dostihne zpráva o vypuknutí španělské občanské války, jež ho přiměje vrátit se do vlasti a vstoupit do služeb republiky, kterým věnuje veškerý svůj čas a úsilí³. Místo beletristických a esejistických spisů tedy v té době píše vládní dokumenty a věnuje se diplomatické činnosti. Roku 1937 je pak vyslán na diplomatickou misi do Prahy, kde stráví téměř rok.⁴

Republikáni jsou však nakonec poraženi a Ayala s rodinou roku 1939 emigruje do Argentiny, kde se znovu věnuje literární tvorbě, píše články pro různá média (například pro buenosaireský deník *La Nación*), překládá a přednáší sociologii na Universidad del Litoral

² Kompletní seznam Ayalových děl je uveden příloze. (PŘÍLOHA II)

³ 8. 10. 1936 je fašisty zavražděn i Ayalův otec, Francisco Ayala Arroyo.

⁴ Době strávené v Praze věnuje Ayala i jednu kapitolu ve svých pamětech, *En la Legación de Praga* (Ayala /2010/ *Obras Completas II*, s. 251-261), v níž, mimo jiné, popisuje Masarykův pohřeb, či jak se mu podařilo rozplakat tehdejšího československého ministra zahraničí. O pohřbu československého prezidenta píše i oficiální zprávu, jejíž kopii, kterou nám ochotně poskytla Nadace Pabla Iglesiase, přikládáme v příloze (PŘÍLOHA I) a jejíž součástí je i kondolenční dopis zasláný Ministerstvu zahraničních věcí ČSR, který vyšel i v českém překladu - v Rudém právu a v Právu lidu. Právo lidu ze září 1937 se nám bohužel nepodařilo sehnat (kupodivu není k dispozici ani v archivu ČSSD), avšak kopii titulní strany z Rudého práva z 18. září 1937, na níž je otištěn i výňatek z Ayalova dopisu, jsme k naší práci přiložili. Překlad považujeme za velmi kvalitní, je jen zajímavé, že v úvodu, jenž mu předchází, je lehce pozměněno Ayalovo křestní jméno - z Francisca se stal v českém překladu Francesco.

v Santa Fe. Stýká se také se členy kroužku soustředěného kolem časopisu *Sur*, se kterým spolupracovali například Jorge Luis Borges či Ernesto Sábato, a sám zakládá literární časopis *Realidad. Revista de Ideas*. V Argentině pak žije až do roku 1949 (s výjimkou roku 1945, který tráví v Brazílii, kde vyučuje sociologii na univerzitě v Riu de Janeiro). Roku 1950 se stěhuje na Portoriko, kde se v té době nachází i Juan Ramón Jiménez a Pedro Salinas a kde opět přednáší sociologii (tentokrát je pozván na Universidad de Río Piedras), řídí univerzitní nakladatelství a zakládá časopis *La Torre*. Roku 1953 pak odjíždí do New Yorku, kde několik měsíců pracuje pro OSN jako korektor překladů.

V roce 1955 Ayala přijímá pozvání na Princetonskou univerzitu, kde posléze vyučuje Hispánskou civilizaci a Moderní esej. O rok později pak navštěvuje různé univerzity po celé Latinské Americe a po několika měsících cestování, kdy zavítá například do Turecka, Iráku, Íránu, Pákistánu a Indie, se vrací na Princeton. Během následujících let pak přednáší na řadě dalších severoamerických univerzit.⁵

Do Španělska se potom Ayala vrací roku 1977. O šest let později je mu udělena Národní cena za prózu (*Premio Nacional de Narrativa*) a roku 1984 vstupuje do Španělské královské akademie. V roce 1991 obdrží věhlasnou Cervantesovu cenu (*Premio Cervantes*) a sedm let poté i Cenu asturského prince za literaturu (*Premio Príncipe de Asturias de las Letras*). Mezi mnoha dalšími oceněními pak figuruje též prestižní cena Premio Fernando Abril Martorell (2002) za Ayalův přínos pro svobodu, demokracii a soužití mezi Španěly či záslužná medaile (*Medalla al Mérito en el Trabajo*), kterou Ayalovi uděluje španělská vláda roku 2004 za jeho celoživotní práci.⁶

Roku 2009 Francisco Ayala – romanopisec, povídkář, esejista, publicista, literární teoretik, literární kritik, sociolog, nakladatel, překladatel, teoretik překladu, politolog, filmový kritik a univerzitní profesor – umírá ve věku 103 let.

⁵ na Middlebury College ve Vermontu, Rutgers University v New Jersey, Bryn Mawr College v Pensylvánii, New York University, University of Chicago, University of California a Brooklyn College (jež je součástí City University of New York)

⁶ Kromě již zmíněných ocenění obdržel Ayala ještě řadu dalších – čestné doktoráty následujících univerzit: Northwestern University (1977), Universidad Complutense de Madrid (1988), Universidad de Sevilla (1994), Universidad de Granada (1994), Université de Toulouse-Le Mirail (1995), Universidad Nacional de Educación a la Distancia (1996) a Universidad Carlos III (2001); španělské literární ceny: Premio de la Crítica (1972), Premio Nacional de las Letras Españolas (1988), Premio de las Letras Andaluzas (1989), Premio Internacional de las Letras de la Fundación Cristóbal Gabarrón (2004), Premio Antonio de Sancha (2005); zlaté medaile: města Granady (1987), madridského Spolku krásných umění (Círculo de Bellas Artes de Madrid; 1991), španělské univerzity Universidad Internacional Menéndez y Pelayo (2001) a Královské akademie krásných umění v Granadě (2002); čestná členství: novinářských sdružení Asociación de Prensa de Madrid (2002) a Asociación de Prensa de Granada (2003), a Čtenářského klubu (Círculo de Lectores; 2004).

3 FRANCISCO AYALA, PŘEKLADATEL

Autorská tvorba Francisca Ayaly mnohdy zastíňuje ostatní oblasti jeho zájmu, a tak se i Ayalova překladatelská činnost může zdát pouze okrajovou záležitostí. Při čtení jeho pamětí (*Recuerdos y Olvidos*, 1988) však zjistíme, že tomu tak není. Vzpomínkám na dobu, kdy se překladu věnoval nejvíce, věnuje dvě kapitoly (*Yo, traductor a destajo* a *El arte de la traducción*)⁷ a kromě nich se také o různých překladech, překladatelích a otázkách spojených s překládáním zmiňuje i v rámci mnoha dalších kapitol. Právě tyto zmínky zachycuje Elisa Alonso Jiménez, vyučující na sevillské Universidad Pablo de Olavide, ve své studii *Francisco Ayala y la traducción: vida, obra y pensamiento*⁸, na jejímž základě budeme některé Ayalovy výroky níže citovat.⁹

Překládání se Ayala věnoval především v Madridu za druhé republiky a v Buenos Aires, kam se uchýlil v roce 1939. Svůj první překlad však vytvořil, ve spolupráci s Beate Hermann, již ve svých třiaadvaceti letech během pobytu v Berlíně. Jednalo se o německou povídku, kterou publikoval argentinský časopis *Síntesis*. Práci na své překladatelské prvotině Ayala vzpomíná i ve svých pamětech:

„(...) A Beate la impacientaban mis escrupulosas vacilaciones de traductor; tenía prisa por ver concluido el trabajo (...)“¹⁰ (Ayala 1988: 158)

Ayala se tedy už tehdy vyznačoval velkou svědomitostí při hledání vhodných překladatelských řešení. Po návratu do Madridu se pak pro něj stalo překládání důležitým zdrojem příjmů:

„(...) el trabajo de traducción iba a procurarme los ingresos indispensables durante el lapso que transcurriera hasta haber obtenido una posición económica de alguna firmeza (...)“¹¹ (Ayala 1988: 164)

⁷ „Já, překladatelem z povolání“ a „Umění překladu“

⁸ Alonso Jiménez, Elisa (2010) *Francisco Ayala y la traducción: vida, obra y pensamiento*. In: Marcos Aldón, M. a García Calderón, Á. (ed.): *Traducción y Tradición. Textos Humanísticos y Literarios*. Córdoba: Servicio de Publicaciones Universidad de Córdoba, s. 365-382.

⁹ Budeme však citovat z jiného vydání Ayalových pamětí, vydání, z něhož vychází Alonso Jiménez, jsme neměli k dispozici. U odkazů na studii Alonso Jiménez pak nebudeme uvádět stranu studie. Disponujeme totiž pouze verzí, kterou nám poslala přímo autorka, protože publikovanou stať se nám nepodařilo sehnat. V celé práci potom u všech španělských citací uvádíme pod čarou jejich pracovní překlad do češtiny.

¹⁰ Alonso Jiménez 2010; „(...) Beate ztrácela s mou úzkostlivou překladatelskou nerozhodností trpělivost, měla s dokončením naší práce na spěch (...)“

A navíc mu tato činnost napomáhala v prohlubování znalosti němčiny:

„(...) *las traducciones pro panem lucrando (...) me trajeron al pronto, como ventaja suplementaria, la de afirmarme y profundizar en el conocimiento que había adquirido en la lengua alemana.* (...)“¹² (Ayala 1988: 164)

První kniha, kterou po návratu do Španělska Ayala přeložil, byl román *Lorenzo y Ana* Arnolda Zweiga. Když se mu po letech tento překlad dostal do rukou, vyjádřil se k němu poměrně kriticky:

„(...) *veo que esa prosa tiene la extrañeza de una cierta literalidad; está en efecto demasiado pegada a la lengua del texto original.*“¹³ (Ayala 1988: 165)

Brzy nato dosáhl Francisco Ayala i kýžené ekonomické stability (začal vyučovat na univerzitě), ale přesto se překladatelské činnosti věnoval i nadále a to až do vypuknutí občanské války. Překládal tehdy hlavně německy psané knihy s právníckou tematikou. Z Ayalových pamětí se navíc dovídáme, že mu během onoho období s překládáním pomáhala jeho tehdejší manželka:

„*Durante ese período mi mujer me ayudó en los trabajos de traducción* (...)“¹⁴ (Ayala 1988: 167)

Když se po skončení občanské války Ayala usídlil v Buenos Aires, začal se opět věnovat překládání, tentokrát pro nakladatelství Losada. Jako první mu byl zadán překlad Rilkeho knihy *Zápisky Malte Laurids Brigge*. Přeložený román vyšel roku 1941 pod názvem *Los cuadernos de Malte Laurids Brigge* a jeho opakované vydávání nakladatelstvím Alianza Editorial je jen důkazem mimořádné kvality Ayalova překladu.¹⁵ Tomuto překladu a okolnostem jeho vzniku Ayala navíc věnuje i valnou část kapitoly *Yo, traductor a destajo* ze svých pamětí. Popisuje, jak danou zakázku přijal, aniž by se zeptal na finanční podmínky, a jak na překladu svědomitě pracoval (konečnou verzi dokonce porovnával s anglickým

¹¹ Alonso Jiménez 2010; „(...) *během doby, než jsem získal určitou ekonomickou stabilitu, mi mělo překládání zajistit nezbytné příjmy* (...)“

¹² Alonso Jiménez 2010; „(...) *překlady, na nichž jsem pracoval jen proto, abych se uživil, se však pro mě brzy staly i dalším přínosem – díky nim se upevnila a prohloubila má znalost němčiny* (...)“

¹³ „(...) *pozoruji, že toto prozaické dílo je poněkud zvláštní svou doslovností, skutečně je příliš závislé na jazyce původního textu.*“

¹⁴ Alonso Jiménez 2010; „*V tomto období mi s překládáním pomáhala moje žena* (...)“

¹⁵ Román byl znovu vydán v letech 1981, 1988, 1996, 1997 a 1999 pod názvem *Los apuntes de Malte Laurids Brigge*.

a francouzským překladem Rilkeho románu). Dále se Ayala zmiňuje o tom, jak mu jeho přítel Emir Rodríguez Monegal po letech sdělil, že jeho překlad v době svého vydání vyvolal „opravdovou senzaci“ mezi mladými, začínajícími laplatskými spisovateli. Vysokou kvalitu překladu posléze uznává i sám Francisco Ayala:

*„Hace no mucho tiempo he debido revisar el texto, que ahora publica en Madrid Alianza Editorial, y me ha parecido, visto a la distancia, que es sin duda una traducción no indigna de la obra original.“*¹⁶ (Ayala 2010: 296-297)

Na velkou hodnotu Ayalova překladu pak upozorňuje též chilská spisovatelka María Carolina Geel v posledním odstavci recenze na *Zápisky Malta Lauridse Brigga* z roku 1949¹⁷:

*„Finalmente, querría hacer llegar, aunque tarde, muy tarde, mi homenaje al fino traductor de la obra; cierto instinto literario que el lector tenga, le advertirá que el trasiego fué feliz, que la afinidad entre autor y traductor dió a éste el secreto para animar una versión acabada, ofreciendo una obra maestra incólume. Por lo menos así lo he sentido, y vaya para Ayala mi gratitud, quien quiera que él sea.“*¹⁸

Carlos Fortea, profesor na Univerzitě v Salamance, ve své přednášce o Ayalovi coby překladateli Rilkeho a Manna také nešetří slovy chvály a Ayalův překlad *Zápisků Malta Lauridse Brigga* hodnotí jako „neuvěřitelně krásný“, obzvláště vezme-li se v úvahu tehdejší novost a nezvyklost Rilkeho surrealistického stylu.

„La traducción de Ayala, convertida en canónica, sin que nadie salvo José María Valverde, que se atrevía con todo, se haya atrevido a intentar nueva versión del texto hasta la fecha, es realmente increíble por su belleza. Especialmente si tenemos en cuenta que a las dificultades

¹⁶ „Nedávno jsem ten text, který nyní v Madridu vydává Alianza Editorial, musel zrevidovat a s odstupem času mi přišlo, že se bezpochyby jedná o překlad hodný originálu.“

¹⁷ Geel, María Carolina (1949) *Los cuadernos de Malte de Rainer María Rilke*. Occidente, n° de febrero-marzo. [online]. [cit. 11. 8. 2012]. Dostupné z <<http://www.letras.s5.com/rilke250402.htm>>; odkaz na tuto recenzi jsem našla v přednášce Francisco Ayala, traductor de Rilke y Mann Carlose Fortey

¹⁸ „Na konec bych ráda vzdala čest, i když opožděně, velmi opožděně, obratnému překladateli díla. Literární citění jistě každému čtenáři napoví, že se jedná o šťastný převod a že souznění mezi autorem a překladatelem tomu druhému z nich odhalilo tajemství, jak vytvořit dokonalou a živou verzi originálu. Překladatel nám tak předložil bezchybné mistrovské dílo. Alespoň tak to vnímám já a chci Ayalovi vyjádřit svou vděčnost, ať už je to kdokoli.“

de toda traducción se añadía en el caso que mencionamos una escritura surrealista hoy aclimatada en la literatura contemporánea, pero entonces profundamente rompedora.“¹⁹

Celou kapitolu *Yo, traductor a destajo* pak Ayala uzavírá konstatováním, že mu nakladatelství Losada za překlad Rilkeho románu zaplatilo sto peset, částku, kterou dostával za každý článek pro buenosaireský deník *La Nación* a jež mu pokryla pouze polovinu měsíčního nájemného. I přesto však Ayala v práci pro toto nakladatelství pokračoval:

„(...) continué por lo pronto traduciendo para Losada, y procuré aprender a defenderme, aunque nunca —la verdad— con demasiada destreza, de sus prácticas depredadoras.“²⁰

(Ayala 2010: 298)

Překládal však také pro řadu dalších argentinských nakladatelství, například pro Argos, Sudamericanu nebo pro nakladatelství Schapire. Věnoval se tehdy především literárnímu překladu z němčiny, ale přeložil také řadu textů z oblastí, kterými se sám zabýval – politologie, práva, sociologie a literatura. Největšího ohlasu se však těšily (a stále těší) jeho překlady Manna²¹, Rilkeho a Moravii²², jež zdánlivě nestárnou, poněvadž byly vydány již několikrát a čtou se dodnes, což poukazuje na Ayalův jazykový cit. Zřejmě jsou tedy tyto překlady stále aktuální i proto, že jejich autor byl zároveň spisovatelem. Jak říká profesor Fortea:

¹⁹ Fortea, Carlos (2007) *Francisco Ayala, traductor de Rilke y Mann*. In: [Actas del] III STIAL - *Simposio sobre la Traducción / Interpretación del/la alemán «Puente entre dos mundos: últimas tendencias en la investigación traductológica alemán-español»*. Salamanca: Universidad, s. 140-146. (Přesnou stranu citace neznáme, protože jsme ji vyňali z originálního textu přednášky, který nám profesor Fortea poslal; uvedená citace také nemusí být oproti publikované verzi přednášky doslovná.); „Ayalův překlad, který je dnes již kanonický a jehož novou verzi se dodnes neodvážil vytvořit nikdo kromě Josého Maríi Valverdeho, jenž si troufal na všechno, je opravdu neuvěřitelně krásný. Obzvláště když bereme v úvahu skutečnost, že k obtížím, jež jsou spojeny s každým překladem, je v tomto případě třeba připočítat surrealistický styl, který již v soudobé literatuře zdomácněl, avšak v oné době byl něčím skutečně přelomovým.“

²⁰ „V překládání pro Losadu jsem zatím pokračoval a snažil jsem se naučit bránit se jejím zlodějským praktikám, i když, popravdě, nikdy s velkým úspěchem.“

²¹ Mannova *Lotta ve Výmaru* (*Carlota en Weimar*; Edhasa, 1992) je jediným španělským překladem na trhu a Mannova novela *Vyměněné hlavy* (*Las cabezas trocadas*) byla přeložena do španělštiny pouze Ayalou (v letech 1970 a 1986 se navíc dočkala nových vydání).

²² Podle Sabia a Fernández (1999-2000) byla Moraviova *Římanka* (*La Romana*) vydána nejméně sedmkrát jen v 80. a 90. letech – 1986 (Editorial Lumen), 1988 (Círculo de Lectores), 1992 (Espasa-Calpe), 1995 (Ediciones Altaya), 1995 (Círculo de Lectores), 1996 (RBA Coleccionables).

„(...) la traducción es obra caduca y perecedera, mal que nos pese, y su vigencia es siempre limitada. Salvo en un caso: las traducciones hechas por escritores.“²³ (Fortea 2007)

Fortea, jenž se věnuje rozboru Ayalových překladů z němčiny, také vyzdvihuje román *Lotta ve Výmaru* (*Carlota en Weimar*), v němž se překladatel snaží zachovat co největší věrnost originálu (Fortea poukazuje například na jeden Goetheho vnitřní monolog, ve kterém Ayala respektuje dokonce i velmi složitou syntax a interpunkci), avšak zároveň používá „čistou“, přirozenou španělštinu. Podle Fortey dokázal Ayala vystihnout a úspěšně převést i autorův styl, který je zároveň vážný a plný ironie, a celkově se domnívá, že je Ayala kongeniálním překladatelem Manna (přestože se ani jeho překlady tu a tam nevyhnuly chybám):

„(...) creo que Ayala es uno de los traductores que más han penetrado el espíritu de Mann, que más capaces han sido de ofrecer una traducción cálidamente literaria y no friamente técnica, al menos hasta fechas recientes (...)“²⁴ (Fortea 2007)

²³ „Překlady zastarávají a podléhají zkáze, ať se nám to líbí nebo ne, a jejich platnost je vždy omezená. S jedinou výjimkou – překladů vytvořených spisovateli.“

²⁴ „(...) domnívám se, že, alespoň v současnosti, je Ayala jedním z překladatelů, kterým se podařilo nejvíce proniknout do samotné podstaty Manna, kteří dokázali nejlépe vytvořit hřejivě literární a ne chladně technický překlad (...)“

3.1 Seznam Ayalových překladů

Kromě němčiny překládal Ayala také z angličtiny, francouzštiny, italštiny a portugalštiny. Překlady, jež podle něj stály za zmínku²⁵, zaznamenal v roce 1973 Andrés Amorós.²⁶ Jedná se o dvanáct děl, z nichž devět spadá do Ayalova argentinského překladatelského období a tři do etapy republikánského Madridu. V abecedním uspořádání jsou to následující překlady:

- Almeida, Manuel Antonio de: *Memorias de un sargento de milicias*. Buenos Aires: Argos, 1946.
- Beck, Maximilian: *Psicología: Esencia y realidad del alma*. Buenos Aires: Losada, 1947. Na překladu spolupracoval Otto Langfelder.
- Comfort, Alex: *La novela y nuestro tiempo*. Buenos Aires: Realidad, 1949.
- Constant, Benjamin: *Principios de política*. Buenos Aires: Américalee, 1943.
- Manheim, Ernst: *La opinión pública*. Madrid: Revista de Derecho Privado [s. n.], 1936.
- Mannheim, Karl: *El hombre y la sociedad en la época de crisis*. Madrid: Revista de Derecho Privado [s. n.], 1936.
- Mann, Thomas: *Carlota en Weimar*. Buenos Aires: Losada, 1941.
- Mann, Thomas: *Las cabezas trocadas*. Buenos Aires: Sudamericana, 1941.
- Moravia, Alberto: *La romana*. Buenos Aires: Losada, 1950.
- Rilke, Rainer Maria: *Los cuadernos de Malte Laurids Brigge*. Buenos Aires: Losada, 1941.
- Sieyès, Emanuel Joseph: *¿Qué es el Tercer Estado?*. Buenos Aires: Americalee, 1942.
- Schmitt, Carl: *Teoría de la constitución*. Madrid: Revista de Derecho Privado [s. n.], 1934.

²⁵ „En la bibliografía de mis escritos preparada por Andrés Amorós sólo entran unas cuantas de mis numerosas traducciones, aquellas que yo le quise indicar por entender que valían la pena; (...)“ / „V bibliografii mých spisů, kterou připravil Andrés Amorós, jsou uvedeny pouze některé z mých početných překladů, ty, na něž jsem jej upozornil, protože podle mě stály za zmínku.“ (Ayala 2010: 298)

²⁶ Amorós, Andrés (1973) *Bibliografía de Francisco Ayala*. Biblioteca Hispana Novissima, 4., New York: Syracuse University.

Kromě těchto překladů však vypracoval řadu dalších, mnohdy z čistě existenčních důvodů. Sám překladatel se k nim vyjadřuje následovně:

*„(...) me dieron de comer algo, y mucho que rabiar, pues eran obras pésimas algunas de ellas, cuajadas de los disparates que, para colmo de desdichas, suele el lector cargar en la cuenta de quien firma la traducción, sin que se le ocurriera siquiera la posibilidad de atribuírselos al autor del libro.“*²⁷ (Ayala 2010: 298-299)

K překladatelské činnosti jako hlavnímu zdroji příjmů pak Ayala navíc poznamenává:

*„(...) agradable y fructuosa tarea cuando se ejecuta por placer, pero ingratisima y abominable si uno ha de vivir de su ejercicio, pues como toda labor a destajo, conduce a la autoexplotación más despiadada: el trabajador extiende su esfuerzo hasta el límite de la extenuación.“*²⁸ (Ayala 1988: 279)

Naštěstí však Ayala pokračoval v překládání i v době, kdy byly starosti o uživení rodiny již minulostí, a tak vznikla například španělská verze Moraviovy *Římanky*, kterou Ayala přeložil „čistě pro potěšení“.²⁹

Přesný počet Ayalových překladů tedy pravděpodobně neznáme, avšak zřejmě nejúplnější výčet nabízí Nadace Francisca Ayaly³⁰:

- Bentham, Jeremy: *Tratado de los sofismas políticos*. Rosario, 1944.
- Bloy, Leon: *Páginas escogidas (1884-1905)*. Buenos Aires: Losada, 1946.
- Duprat, Juana: *Las funciones sociales del Estado según el señor Posada*. Madrid: V. Suárez, 1931.

²⁷ „... (překlady) mi daly něco málo k obživě a mnoho k vzteku. Některá díla totiž byla ubohá, plná nesmyslů, které čtenář většinou připisuje, což je vrcholem všeho, na vrub tomu, kdo se pod ono dílo podepisuje jako překladatel, aniž by ho vůbec napadlo spojit si je s autorem knihy.“

²⁸ „(...) příjemná a plodná činnost, pokud je vykonávána jen tak pro radost, avšak velmi nevděčná a odporná úloha, když má člověka uživit, protože stejně jako každá úkolová práce vede k tomu nejnemilosrdnějšímu sebevykořisťování - ten, kdo ji vykonává, vynakládá své úsilí až na hranici vyčerpání.“

²⁹ „Ahora no estaba apremiado a traducir, y traducir hasta el agotamiento; y sin embargo, por puro gusto, tradujo todavía algunos libros: un ensayo (...) y La Romana, de Moravia, para Losada“ / „Teď už jsem nebyl nucen překládat (a překládat až do vyčerpání), ale přesto jsem, čistě pro potěšení, ještě nějaké knihy přeložil - jeden esej (...) a Moraviovu Římanku pro Losadu.“ (Ayala 1988: 347); odkaz na tuto Ayalovu citaci jsem našla ve studii Elisy Alonso Jiménez (Alonso Jiménez 2010)

³⁰ Mimo níže uvedená díla bylo na seznamu, který nám nadace poskytla, i jedenáct z dvanácti překladů z Amorósova výčtu (chyběl pouze překlad knihy Benjamína Constanta)

- Ebers, Godehard Josef: *Derecho eclesiástico del Estado*. Madrid: Revista de Occidente, 1931.
- Eckermann, Johann Peter: *Conversaciones con Goethe*. Buenos Aires: Jackson, 1956.
- Freyer, Hans: *La sociología, ciencia de la realidad*. Buenos Aires: Losada, 1944.
- Gurvitch, Georges: *Las formas de la sociabilidad*. Buenos Aires: Losada, 1941.
- Kautsky, Carl: *El programa de Erfurt*. Madrid: Fundación Cesáreo del Cerro, 1933.
- Kelsen, Hans: *La idea del Derecho Natural y otros ensayos*. Buenos Aires: Losada, 1947.
- Ludwig, Emil: *Tres dictadores... y un cuarto*. Buenos Aires: Losada, 1939.
- Ludwig, Emil: *Beethoven*. Buenos Aires: Losada, 1944.
- Rauschning, Hermann: *La revolución del nihilismo*. Buenos Aires: Losada, 1940.
- Schmitt, Carl: *Teoría de la constitución*. Madrid: Revista de Derecho Privado, 1934.
- Simmel, Georg: *Schopenhauer y Nietzsche*. Buenos Aires: Schapire, 1944.
- Zweig, Arnold: *Lorenzo y Ana*. Madrid: Hoy, 1930.

3.2 Cena Francisca Ayaly

Překladatelská cena Premio Francisco Ayala³¹ vznikla roku 2005 na počest Ayaly coby překladatele a teoretika překladu. Je určena začínajícím překladatelům z řad vysokoškolských studentů posledních ročníků španělských univerzit a čerstvých absolventů a kromě motivace mladých překladatelů si též klade za cíl podporovat vnímání překladu jako umění. Samotná soutěž je pak spojena se semináři a přednáškami na různá překladatelská témata. Pořadatelé jsou Nadace Francisca Ayaly, Fakulta překladatelství a tlumočnictví Univerzity v Granadě a Univerzitní překladatelská služba (Servicio de Traducción Universitario). O cenu se ucházejí texty přeložené z angličtiny, němčiny, francouzštiny nebo arabštiny (od roku 2010 se každý ročník soutěže zaměřuje pouze na dva jazyky – v sudém roce na angličtinu a němčinu a v lichém na francouzštinu a arabštinu) a každý ročník je navíc zaměřený i tematicky.³²

³¹ Roku 2012 vznikla též cena za prózu nesoucí Ayalovo jméno – *Premio de Narrativa Francisco Ayala*.

³² Pro ilustraci témat jsou v příloze plakáty z pátého, sedmého a osmého ročníku soutěže.

4 FRANCISCO AYALA, TEORETIK PŘEKladu

Překladačská činnost též Ayalu přiměla k úvahám o „beznadějném či spíše nemožném umění překladač“, které ve čtyřicátých letech minulého století vyústily v esej, jenž vyšel ve formě čtyř článků v literární příloze argentinského deníku *La Nación*.

*„El trabajo de traductor (...) me hizo reflexionar sobre la índole de esa actividad en que debía consumir tantas horas y tantos esfuerzos. Fruto de tales reflexiones fue un ensayo que fue a parar – ¡cómo no! – a las páginas de La Nación y que hoy figura entre mis escritos de teoría literaria, acerca del desesperado o más bien imposible arte de la traducción.”*³³
(Ayala 2010: 300)

Ayalovo teoretizování o překladačtě tedy vychází přímo z překladačské praxe:

*„Si la experiencia práctica, que día a día ilumina sus problemas parciales, autoriza a teoretizar acerca de la traducción, ha de permitírseme que con moderada amplitud discurra a propósito de ella.”*³⁴ (Ayala 1965: 14)

První část eseje pod názvem *Breve teoría de la traducción. Sobre el oficio del traductor* („Stručná teorie překladač. O překladačské profesi“) vyšla v prosinci 1946. Ještě téhož roku byla publikována i druhá část s titulem *Breve teoría de la traducción. Los dos criterios extremos* („Stručná teorie překladač. Dvě krajní kritéria“), kterou v lednu roku 1947 následovala *Breve teoría de la traducción. Las obras de pensamiento* („Stručná teorie překladač. Ideová díla“) a asi měsíc nato *Breve teoría de la traducción. Las obras de creación literaria* („Stručná teorie překladač. Beletristická díla“). Soubor těchto článků pak roku 1956 knižně vydalo nakladatelství Obregón de Méjico pod názvem *Breve teoría de la traducción (Stručná teorie překladač)* a o devět let později též madridské nakladatelství Taurus, tentokrát s jiným titulem – *Problemas de la traducción (Problémy překladač)*. Další (a zatím posledních) vydání se Ayalův esej (pod původním názvem) dočkal v letech 1972, 1984 a 1990 v rámci jeho sebraných spisů věnovaným teorii literatury – *Los ensayos. Teoría*

³³ „Překladačská práce (...) mě přiměla zamyslet se nad povahou této činnosti, již jsem musel obětovat tolik hodin a tak mnoho úsilí. Tyto úvahy pak vyústily v esej o beznadějném či spíše nemožném umění překladač, který skončil, jak jinak, než na stránkách *La Nación*, a jenž je dnes součástí mých literárně teoretických spisů.“

³⁴ „Pokud praktická zkušenost, která dennodenně osvětluje dílčí překladačské problémy, dává právo na teoretizování o překladačtě, musí mi být dovoleno, abych se nad ním na přiměřeném prostoru zamyslel i já.“

y crítica literaria (Eseje. Literární teorie a kritika; Madrid: Aguilar); *La estructura narrativa y otras experiencias literarias* (Vyprávěcí struktura a jiné literární zkušenosti; Barcelona: Editorial Crítica) a *El escritor en su siglo* (Spisovatel ve svém století; Madrid: Alianza Editorial).

4.1 Breve teoría de la traducción

4.1.1 Překlad a varianty španělštiny

Svou úvahu o překladu začíná Ayala obranou překladů do španělštiny zhotovených na americké půdě. Ohrazuje se proti tehdy rozšířenému mýtu spočívajícím v přesvědčení, že kvalitní překlady do španělštiny mohou vypracovat pouze Španělé. Dále pak rozvíjí svůj pohled na rozličné varianty španělštiny, aby tak vyjádřil svůj nesouhlas s též poměrně populárním názorem, že kastilská španělština je tou nejčistší a nejhodnotnější variantou španělského jazyka. Právě diatopické varianty španělštiny jsou totiž čím dál více homogenní. K tvorbě kvalitních autorských či překladatelských děl ve španělštině tedy není zapotřebí pocházet přímo ze Španělska nebo dokonce z Kastilie. Rozhoduje hlavně spisovatelský talent a vzdělání:

*„Ese y no otro es el requisito primordial para hacer buenas traducciones: ser un escritor quien las haga. Ni en Castilla ni en parte alguna la tarea de traducir puede ser contemplada como uno de esos trabajos para los que no se requiere cualificación especial, changa que se toma y se deja al azar de la fortuna. (...) En otras palabras: reclama una formación de escritor.”*³⁵ (Ayala 1965: 12-13)

Posléze však uznává, že v době, kdy je po překladech tak velká poptávka³⁶, je přirozené, že se k překládání odhodlávají i osoby, které žádnou odbornou přípravou na práci spisovatele neprošly (o studiu translatologie pak v té době ještě nemůže být ani řeč).

³⁵ „Hlavní podmínka pro vytvoření kvalitního překladu je jen jedna – musí jej vypracovat spisovatel. Ani v Kastilii ani nikde jinde překládání nelze považovat za jednu z těch prací, jež nevyžadují žádnou speciální kvalifikaci, za kšeft, který se jednoduše přijme a ponechá osudu. (...) Jinými slovy – vyžaduje odbornou přípravu na práci spisovatele.“

³⁶ V období, kdy tuto práci Ayala psal, zažívala Latinská Amerika obrovský rozkvět nakladatelského průmyslu, který obnášel velkou poptávku po překladech, již využívala i řada neprofesionálních překladatelů:

4.1.2 Stinné stránky překladatelské profese

Ayala se dále vyjadřuje k jisté nevděčnosti překladatelské činnosti, jež mnohdy vyžaduje určité sebezapření překladatele, jenž obětuje svůj vlastní tvůrčí talent zpřístupnění a vyzdvihnutí cizího díla:

„De la traducción se ha afirmado con frecuencia que es labor ingrata: exige mucho y procura menguados frutos. Por lo pronto, hace necesario un notable espíritu de abnegación: dotes personales nada comunes, que en muchos casos habilitarían para producir obra original de calidad excelente, han de ponerse a contribución para que la ajena destaque.”³⁷ (Ayala 1965: 13)

Překladatel pak navíc často musí čelit ostré kritice ze strany čtenářů, kteří mu automaticky dávají na vrub všechny případné nedostatky originálu. Tím spíše, jedná-li se o díla známých autorů.

„(...) debe todavía el traductor aprestarse a cargar con los posibles defectos y yerros del autor traducido, que la opinión pública achacará indefectiblemente a descuido suyo, negligencia, impericia o ignorancia (...) Pues al traductor se le escatima el respeto que al autor extranjero es concedido sin pena.”³⁸ (Ayala 1965: 13-14)

V neposlední řadě je potom překladatelská práce velmi špatně placena, což překladatele zrovna nemotivuje k dosažení co nejlepšího výsledku. Nedostatečné finanční

„Y tal demanda (...) no podía dejar de estimular a improvisaciones deplorables. Así, el mercado librero se vio invadido por detestables traducciones (...) traduce el ignorante de contenido y forma, el lego en materia y el iletrado; quien nunca pensó que el lenguaje pudiera servir sino para los fines prosaicos del vivir diario, vive de él, sacándole utilidad práctica (...)” / „Taková poptávka pak přirozeně podněcovala žalostné improvizace a knižní trh tak byl najednou zahlcen příšernými překlady (...) překládá ten, kdo nemá ani ponětí o obsahu či o formě; ten, kdo nic neví o tématu překládaného díla; nevzdělanec; člověk, kterého ani nikdy nenapadlo, že by jazyk mohl sloužit i k něčemu jinému, než ke všedním účelům každodenního života, se jazykem živí a prakticky ho využívá (...)” (Ayala 1965: 7)

³⁷ „Překlad je často považován za nevděčnou práci – práci velmi náročnou, která nepřináší příliš velké plody. Vyžaduje především značnou míru sebezapření – nadání, které není nijak běžné a jež by, v řadě případů, překladatelům umožnilo vytvořit vlastní a velmi kvalitní dílo, je totiž třeba použít na vyzdvihnutí cizího díla.“

³⁸ „(...) překladatel navíc musí počítat s tím, že všechny případné nedostatky a chyby originálu budou čtenáři považovat za jeho vlastní nepozornost, nedbalost, neodbornost a nevzdělanost (...) Na rozdíl od zahraničního autora, jenž je automaticky chován v úctě, se totiž překladatel těší pouze odměřenému respektu.”

ohodnocení je tedy dalším faktorem, který Ayalu utvrzuje v přesvědčení o nevděčnosti překladatelské práce:

*„(...) no creo que el estar mal retribuido un trabajo justifique en el caso particular su mala ejecución, aun cuando tampoco pueda negar que, en conjunto, esa circunstancia desanima a los más capaces frente a una labor tan desprovista de otros alicientes. Y, sobre todo, resulta evidente que contribuye a hacer definitivamente ingrata la tarea del traductor.”*³⁹
(Ayala 1965: 14)

4.1.3 Marnost literárního překladu

Jak již bylo naznačeno, Ayala považuje překladatelství za činnost náročnou, nevděčnou a navíc beznadějnou. Dokonce je přesvědčen o tom, že vytvořit dokonalý překlad není možné, jedná-li se o uměleckou literaturu. Výchozí text je totiž vždy zakořen v určité kultuře a překlenout či naprosto vyrovnat rozdíly mezi různými jazykovými a kulturními společenstvími nelze. Přeneseme-li literární dílo do jiného kulturního systému, nutně pozměníme jeho význam. Každé dílo je navíc ve své podstatě jedinečné, nelze ho v jiném jazyce přetvořit do stejné původní podoby.

*„El ideal de la traducción resulta, pues, inalcanzable, no por la común incapacidad de lo humanos para lograr lo perfecto, sino porque persigue algo que en sí mismo implica una pura imposibilidad (...) cada obra, cada concreción del espíritu, cada producto cultural, cada cultura, en fin, es en esencia intransferible y única. ¿Cómo, entonces, reconstruirla con otros elementos?”*⁴⁰ (Ayala 1965: 20)

³⁹ „Nemyslím si, že špatné finanční ohodnocení by mohlo ospravedlnit nekvalitní provedení jakékoli práce, ale zároveň nemohu popřít, že obecně tato okolnost odrazuje ty nejschopnější, vzhledem k tomu, že konkrétně tato práce nenabízí žádná jiná lákadla. Špatné finanční ohodnocení překladatele tedy evidentně přispívá k definitivní nevděčnosti jeho úlohy.“

⁴⁰ „Ideální překlad je tedy nedosažitelný, ne kvůli tomu, že lidé obecně nemohou dokonalosti dosáhnout, avšak proto, že něco takového je samo o sobě naprosto nemožné (...) každé dílo, každé vyjádření ducha, každý kulturní produkt, každá kultura je zkrátka ve své podstatě nepřenosná a jedinečná. Jak bychom ji tedy mohli rekonstruovat za pomoci jiných elementů?“

Překlad pak Ayala nazývá eskamotáží, kouzelnickým trikem či podvodem, který je o to větší, čím je překladatel obratnější. Přeložený text navíc nedokáže uspokojivě zprostředkovat originál, je pouhým svědectvím o původním díle.

*„(...) la traducción sólo nos ofrecerá, de una obra, se puntual referencia, no la presencia inmediata de la obra misma; la imagen, no la cosa; no la persona, un retrato. Eso sin contar las deformaciones (...) a que da lugar la diferencia de ambiente.”*⁴¹ (Ayala 1965: 19-20)

4.1.4 Překladatelské metody

V úvahách o metodologii překladu vychází Ayala ze Schleiermachera a jeho slavné eseje „O různých metodách překladu“ z roku 1813. Podle německého filosofa a překladatele existují dvě základní metody překladu – přivést čtenáře k originálu (a zachovat tak co největší věrnost formálním aspektům výchozího textu) či přiblížit originál kulturnímu a jazykovému prostředí cílového čtenáře. Schleiermacher se v souladu s romantickým duchem své doby jednoznačně staví za první metodu, tedy za překlad doslovný, avšak Ayala zvažuje klady i zápory obou metod. Uznává, že formálně věrný překlad, který byl v době publikování jeho eseje preferovaný, dokáže zprostředkovat kontakt s literárními díly z jiných kulturních oblastí a přiblížit je čtenářům, kteří neovládají jazyk originálu. Zároveň však poukazuje na riziko jisté nepřirozenosti přeloženého textu, jež na čtenáře klade vysoké nároky:

*„Cuántas veces no se escucha, ante una traducción demasiado ceñida, la protesta contra ese esfuerzo exigido al lector, en la exclamación: ¡Pero esto está en griego! (...) Las palabras y las frases son, sin duda, castellanas; el estilo, el pensamiento, extranjeros.”*⁴² (Ayala 1965: 17)

Klade pak velký důraz na to, že pokud už se překladatel rozhodne pro tuto metodu, což se často stává proto, že si velmi váží originálu, nesmí zapomenout také na respekt vůči cílovému jazyku. Za každých okolností je potřeba se vyvarovat porušení jazykového systému:

⁴¹ „Překlad nám nabízí pouze přesný odkaz na původní dílo, ne jeho bezprostřední podobu; obraz, ne samotnou věc; ne určitou osobu, ale její portrét. A to bez ohledu na deformace (...) jež zapříčiňuje rozdílnost prostředí.“

⁴² „Kolikrát se nepřije sluchu výhradám k onomu úsilí, které je od čtenáře očekáváno, jež se v reakci na příliš těsný překlad objevují ve zvolání: „Ale tohle je v řečtině! (...) Slova a věty jsou bezpochyby španělské, avšak styl a způsob myšlení jsou cizí.“

*„(...) si a través de la traducción se quiere llevar al lector hacia el original traducido, la reproducción de la estructura formal del lenguaje en que fue escrito su texto con los medios del idioma al que se lo vierte no puede llegar a forzar los límites de elasticidad de este último, no puede quebrar su sistema.”*⁴³ (Ayala 1965: 19)

Zastává se též překladu volného. Literární texty se totiž nepřekládají pro svou formální strukturu, ale pro svůj obsah. Jazyk je navíc dynamický, kulturně podmíněný a úzce provázaný se společností. Nestačí tedy pouze převádět formální strukturu textu. Tento postup by naopak mohl mít opačný efekt – přehnaná věrnost formě originálu může vést ke změně smyslu. Ayala proto zdůrazňuje, že hlavní myšlenky původního textu je třeba převést do cílového jazyka v souladu s cílovou kulturou. Zároveň ale varuje před přílišnou volností překladu, jež může vyústit v sepsání textu, který již s originálem nemá moc společného – v adaptaci:

*„(...) tal libertad, que puede llegar, no contentándose con el cambio en los giros gramaticales y en las alusiones al ambiente, al extremo de introducir o suprimir argumentos, personajes y escenas, reelaborando la obra de pies a cabeza”*⁴⁴ (Ayala 1965: 18)

Nakonec tedy dochází k závěru, že k oběma zmíněným překladatelským metodám je třeba přistupovat s mírou.

*„(...) llevados a ultranza, ambos métodos de traducción conducen al absurdo y niegan la traducción misma, cada uno por su lado.”*⁴⁵ (Ayala 1965: 18)

⁴³ „Pokud chceme prostřednictvím překladu čtenáře přivést k originálu, reprodukce původní formální jazykové struktury za využití prostředků cílového jazyka nesmí překročit jeho hranice pružnosti, nesmí porušit jeho systém.“

⁴⁴ „(...) pokud se takováto volnost nespokojí se záměnou gramatických obrátů a narážek na domácí prostředí, může dojít do extrému – k vnášení či vynechávání zápletek, postav a scén a přepracování původního díla od hlavy až k patě.“

⁴⁵ „(...) používají-li se za každou cenu, obě tyto překladatelské metody vedou k absurditě a popírají překlad jako takový, každá svým vlastním způsobem.“

4.1.5 Překlad a filozofie kultury

Jak jsme již mohli vytušit, problematika překladu spadá dle Ayaly pod filozofii kultury: „(...) *nos encontramos frente a un problema de amplitud insospechada, cuyo verdadero emplazamiento pertenece al campo de la filosofía de la cultura (...)*”⁴⁶ (Ayala 1965: 19-20)

Zamýšlí se nad významem překladů v rámci jedné jazykové komunity a zdůrazňuje, že pro neustále se vyvíjející společnost a kulturu jsou nezbytné. Jazyk literárních děl, která představují kulturní dědictví určitého národa, totiž zastarává a vzniká tak potřeba tato díla mladým generacím znovu zpřístupnit. Díky četbě literárních památek totiž mohou lidé lépe porozumět svému kulturnímu dědictví, pochopit kořeny své kultury a jednodušeji se tak do ní začlenit.

*„(...) se hace necesario aproximar a la comprensión actual sus viejos monumentos, a fin de que operen sobre las nuevas generaciones que deben integrarse al conjunto histórico viviente donde aquélla (la cultura) perdura. Pues el lenguaje se está renovando sin cesar, y sus textos arcaicos se hacen cada vez de más difícil inteligencia, conforme las palabras y giros salen del dominio común para caer en desuso.”*⁴⁷ (Ayala 1965: 21)

Mezijazykový překlad je podle něj v kontextu západní civilizace také nepostradatelný. Popisuje západní kulturu jako kulturu společnou několika národům, které sice nesdílí společný jazyk, ale jejichž literární díla jsou přínosná pro všechny. Jednotu této kolektivní kultury pak zaručují, mimo jiné, právě překlady.

„Y cuando, a más de ser una cultura compleja y avanzada, se halla compartida (...) por varias naciones, cada una de las cuales posee su idioma propio y en él produce sus creaciones literarias (...), es la traducción quien ha de comunicar sus contenidos,

⁴⁶ „(...) *nacházíme se před problematikou netušené šíře, jejíž skutečné místo je v rámci filozofie kultury (...)*“

⁴⁷ „(...) *stává se nezbytným přiblížit současnému chápání staré kulturní památky, aby tak mohly působit na nové generace, které se musí začlenit do živoucího historického celku, v němž daná kultura přetrvává. Jazyk se totiž neustále obnovuje a jeho starobylé texty jsou čím dál méně srozumitelné v závislosti na tom, jak se jistá slova a obraty vytrácejí z úzu.*”

conservando aquella solidaridad y garantizando así la unidad y universalidad de la cultura.”⁴⁸ (Ayala 1965: 22)

Přes veškeré své stinné stránky je tedy překladatelská práce nezbytná, což vede Ayalu k novým úvahám o překladatelských metodách. Nejprve však poznamenává, že žádná univerzální pravidla, na která by se překladatel mohl spolehnout, neexistují. Překladateli tak nezbyvá než plně důvěřovat svému cítění a intuici. Nejdůležitější je ale plně porozumět originálu a do hloubky pochopit jeho smysl v rámci kultury, jíž je součástí. Jen tak se může rozhodnout, jakým způsobem k překladu přistoupí, aby bylo zachováno co nejvíce významových nuancí. Musí mít přitom stále na paměti, proč byl výchozí text napsán, jaký je jeho hlavní smysl.

*„(...) El traductor ha de obtener ante todo una comprensión plenaria del escrito sobre que debe realizar su trabajo, aprehendiendo su sentido dentro del ámbito cultural a que pertenece, para calcular en seguida las perspectivas de su traslado al propio (...)”*⁴⁹ (Ayala 1965: 23)

4.1.6 Textová typologie

Volba konkrétní překladatelské metody, tedy zda vytvořit překlad věrný či volný, se pak odvíjí od typu textu. Ayala rozlišuje tři hlavní skupiny textů: „formulární“ texty (*escritos formularios*), texty ideové (*obras llamadas de pensamiento*) a texty literární, beletristické (*obras literarias de imaginación*). Jednotlivé textové typy pak analyzuje a navrhuje, jak k nim má překladatel přistupovat.

4.1.6.1 Formulární texty

Texty „formulární“ Ayala definuje jako texty věcné, v nichž není téměř žádný prostor pro individuální tvůrčí nápady autora. Jedná se o texty s jasnou, obecně známou formou

⁴⁸ „A když navíc tuto komplexní a vyspělou kulturu sdílí (...) více národů, z nichž má každý svůj vlastní jazyk a literární díla v něm vytvořená (...), je to právě překlad, jenž má tato díla zprostředkovávat, zachovat tak onu solidaritu a zaručit jednotnost a univerzálnost kultury.“

⁴⁹ „(...) především musí překladatel před zahájením své práce originálu úplně porozumět, pochopit jeho význam v rámci původní kultury, aby tak mohl následně zvažovat jeho přenos do vlastního kulturního prostředí (...)”

a se striktně jednoznačným obsahem. Řadí mezi ně například obchodní korespondenci, právní texty a některé rutinní publicistické útvary. Jejich překlad, dle Ayaly, není nijak obtížný. Na příkladu obchodního dopisu ilustruje, že hlavním úkolem překladatele je přesně převést smysl textu a zajistit tak jeho kýžený účinek. Co se překladatelské metody týče, doporučuje spíše překlad věrný smyslu a využití forem cílového jazyka.

„(...) lo único que interesa obtener son esos contenidos racionales que constituyen su intención, su sentido. Pueden, sin duda, ser expuestos en vías explicativas, parafraseando en el idioma de la traducción las fórmulas técnicas del original; pero, puesto que existen en aquél fórmulas correspondientes, que arrojan su exacta equivalencia, lo adecuado será verterlo a ellas.”⁵⁰ (Ayala 1965: 24)

4.1.6.2 Texty ideové

Texty ideové již mají, oproti textům „formulárním“, určitou míru subjektivity. Jejich autoři se snaží čtenářům zprostředkovat nové skutečnosti a celkově jsou, dle Ayaly, zaměřeny na poznání pravdy. K hledání této pravdy pak lze přistupovat dvěma způsoby – vědeckým výzkumem či filozofickou spekulací.

Co se překladu vědeckých textů týče, jeho největší obtíž spočívá v nalezení vhodných výrazů, které by pojmenovaly ony nové skutečnosti, ke kterým autor originálu došel. Překladateli se pak nabízí dvě možná řešení – buď ve svém jazyce vymyslí vlastní neologismus, který by odpovídal termínu ve výchozím jazyce, nebo daný novotvar převezme v původním znění. Ayala připouští oba přístupy – první z nich totiž lépe splňuje estetické požadavky překladu a druhý zase zaručuje jednotnost vědecké terminologie.

Jedná-li se však o texty filozofické, požadavky na překladatele jsou ještě mnohem větší. Každý filozofický systém je totiž jedinečný a to platí i pro jeho terminologii. Ta sice může být tvořena běžně používanými výrazy, ale jejich význam je v rámci daného filozofického systému odlišný. Je dokonce možné, že si významově nebudou odpovídat ani

⁵⁰ „(...) jediné, o co je v těchto textech zájem, je onen racionální obsah, který představuje záměr a smysl textu. Nepochybně je možné ho vyjádřit vysvětlujícím způsobem, parafrázováním původních technických formulací v jazyce cílovém, avšak protože v něm existují odpovídající a naprosto ekvivalentní výrazy, bude vhodné využít jich.“

formálně totožné termíny různých filozofických systémů. Překladatel tedy musí nalézt řešení, která by zachovala veškeré významové nuance původní terminologie. Dále Ayala navrhuje, aby se překladatel snažil co nejvíce držet formy originálu a pokud možno zachoval strukturu textu, včetně interpunkce. Zároveň však musí respektovat gramatické normy cílového jazyka a literární styl originálu.

*„(...) deberá procurar ceñirse con extremado celo al texto original, vertiéndolo, siempre que sea posible, palabra por palabra y frase por frase, manteniendo la estructura de cada una de éstas, conservando la puntuación, respetando la articulación de los párrafos y reproduciendo, en fin, la arquitectura general del tratado. Y ello, sin perjuicio de perseguir la corrección gramatical y la fidelidad posible, en el estilo de la traducción, al estilo literario de la obra original.”*⁵¹ (Ayala 1965: 28)

Vzápětí ale dodává, že pro překladatele ideových textů je vždy prvořadý obsah. Pokud se tedy ocitne v situaci, kdy musí volit mezi věrností formě nebo zachováním i sebenepatrnější nuance smyslu, obětuje formu. U těchto literárních děl je totiž nejdůležitější převést co nejpřesněji právě jejich smysl a to i za cenu stylistické nepřesnosti či neobratnosti cílového textu.

*„(...) el traductor de obras llamadas de pensamiento preferirá, puesto en la alternativa, que su prosa adolezca de cacofonía, repetición de palabras, disonancia o cualquier otro desaliño formal, antes que de inexactitud en cuanto al significado que se desea expresar. Importa más que la idea quede expuesta con aguda precisión, aunque para ello haya de padecer de estilo (...)”*⁵² (Ayala 1965: 28)

Ayala dokonce překladatele varuje před stylistickými úpravami originálu. Pokud se autor zaměřil pouze na přesné vyjádření svých myšlenek, není třeba upravovat či jakýmkoli způsobem stylisticky vylepšovat formu jeho sdělení. Podobné snahy by neomlouvalo ani

⁵¹ „(...) musí se snažit co nejhorlivěji se držet původního textu, převádět jej, vždy když je to možné, slovo po slově, větu po větě, zachovávat větnou strukturu, interpunkci, členění textu na odstavce a vůbec reprodukovat celkovou výstavbu originálu. Zároveň však nesmí porušit gramatické normy a vytvořit, pokud možno, překlad, který bude co nejvěrněji odpovídat literárnímu stylu původního díla.“

⁵² „(...) bude-li si muset vybrat, překladatel takzvaných ideových textů dá přednost kakofonii, opakování slov, nelibozvučnosti a jakémukoli jinému formálnímu nedostatku před nepřesností významu, který je třeba vyjádřit. Je totiž důležitější, aby byla myšlenka vyjádřena s naprostou přesností, i kdyby to mělo být na úkor stylu (...)“

překladatelovo úsilí o to, aby byl cílový text jednodušeji pochopitelný než originál. Složitý způsob vyjadřování totiž mohl být i jedním ze stylistických prostředků autora:

*„Y cabe hasta suponer que el autor haya impuesto a sus lectores ese gravamen de esfuerzo en consideración a la índole intrínseca del pensamiento comunicado, en cuyo caso se trataría de un sutil recurso estilístico destinado a establecer una disciplina de concentración mental al servicio de las ideas expresadas, haciendo difícil el acceso a ellas para impedir que la atención se deslice por la superficie.”*⁵³ (Ayala 1965: 29)

4.1.6.3 Literární texty

Nejvíce pozornosti Ayala věnuje textům literárním, protože právě tyto texty jsou z překladatelského hlediska nejproblematičtější. Texty technické či filozofické mají totiž vždy určitou logickou strukturu, jež umožňuje převedení jejich obsahu do jiného jazykového systému, což pro texty literární platit nemusí. Beletristická díla totiž staví nad jakoukoli logiku estetický účinek. Navíc jsou velmi úzce spjata s výchozí kulturou a jejím historickým vývojem a jsou tak různorodá, že ani nejde určit přesná všeobecná pravidla, podle kterých by se měla překládat.

*„Los escritos de intención artística son tan diversos, apuntan a tan disimiles objetos y utilizan tan heterogéneos elementos, que no cabe dar reglas, ni aun muy generales, que orienten la tarea del traductor.”*⁵⁴ (Ayala 1965: 36)

Jak si tedy má překladatel s beletristickými texty poradit? Ayala se domnívá, že obecně je v případě literárních textů nejlepším překladatelským postupem rozebrat originál na základní složky, k těm pak najít co nejbližší ekvivalenty v cílovém jazyce a znovu je dát dohromady po vzoru struktury výchozího textu:

⁵³ „Můžeme se dokonce domnívat, že autor po svých čtenářích toto přidané úsilí vyžaduje schválně, s ohledem na vlastní podstatu sdělovaných myšlenek. V tomto případě by se jednalo o subtilní stylistický prostředek užitý proto, aby se upevnila disciplína v soustředění mysli v zájmu myšlenek vyjádřených v textu – tím, že je autor učení méně přístupné, zabrání tomu, aby pozornost čtenáře jen tak klouzala po povrchu.“

⁵⁴ „Spisy s uměleckým záměrem jsou tak rozdílné, zaměřují se na tak odlišné cíle a využívají tak různorodých prvků, že není možné určit ani hodně obecná pravidla, která by překladatele v jeho práci mohla vést.“

„¿De qué manera practicar entonces la traducción de una obra literaria (...) sin que su esencia se disipe por completo? Acaso la única manera consista en desintegrar todos sus elementos, buscarles en el idioma de la traducción los equivalentes más aproximados, y volver luego a armarla según el modelo de la estructura original.”⁵⁵ (Ayala 1965: 32)

Tato metoda funguje nejlépe, jedná-li se o texty, které mají danou a běžně užívanou formu a jejichž obsah není příliš kulturně vázaný. Ayala tato díla ilustruje příkladem sonetu, v němž autor opěvuje krásu růže s vědomím její pomíjivosti. Forma sonetu se využívá v mnoha jazycích a stejně tak téma pomíjivé krásy, takže překladatel musí zdánlivě jen převést původní sonet do cílového jazyka s ohledem na metrické a rytmičné schéma sonetu v jazyce překladu. Zároveň se však vrací k myšlence, jež je neustále přítomna v celém eseji – každé literární dílo je jedinečné a ve své podstatě nepřeložitelné:

„La obra poética consiste en la entidad concreta, única, individualísima, de ese soneto singular; está realizada en sus puros contornos de un modo definitivo, intransferiblemente. Con los mismos elementos —la forma del soneto y la experiencia sentimental de la rosa, bella y fugaz— pueden crearse innumerables composiciones poéticas de valor muy desigual (...)”⁵⁶ (Ayala 1965: 33)

Pokud se však překladatel přece jen pokusí poezii překládat, musí pak pečlivě převádět všechny motivy a myšlenky a to v pořadí, v jakém jsou seřazeny v původním díle, aby tak bylo zachováno co nejvíce nuancí poetického účinku díla. Navíc nesmí opomenout ani zvukovou stránku originálu. Měl by tedy také překlenout mezijazykové rozdíly spojené s přízvukem, rytmem a libozvučností jednotlivých výrazů a fonémů a zachovat tak „hudbu“ překládaného poetického díla. Po celou dobu pak mimoto musí mít na paměti formální strukturu dané básnické formy.

⁵⁵ „Jak tedy překládat literární dílo (...), aniž by se jeho podstata úplně rozplynula? Jediný možný způsob je snad rozložit jej na dílčí složky, najít k nim v cílovém jazyce nejbližší ekvivalenty a poté jej znovu poskládat podle vzoru původní struktury.“

⁵⁶ „Básnické dílo spočívá v konkrétní, jedinečné, naprosto individuální podstatě daného sonetu. Je vytvořeno v jeho samotných liniích, definitivně a nepřenosně. Ze stejných prvků – formy sonetu a sentimentální zkušenosti s růží, krásnou a pomíjivou – je možno vytvořit nespočet různých básnických kompozic velmi rozdílné hodnoty (...)“

„(...) la música del poema, tal como podría percibirla quien, ignorando la lengua en que está escrito, lo oyera recitar, debe también ser mantenida en su traducción... Todo esto, en lucha contra los obstáculos —insuperables con frecuencia— que le opone la diversidad de acento y ritmo entre los diferentes idiomas, la falta de equivalencias significativas exactas y la disparidad entre el tono vital de cada ámbito de cultura, así como (...) las exigencias de la forma acuñada.”⁵⁷ (Ayala 1965: 35)

Je tedy přirozené, že se v překladu vytratí řada důležitých prvků původního díla, ať už významových, zvukových či estetických, a to nezávisle na šikovnosti překladatele. Ten se proto musí spoléhat na svou intuici, aby správně určil, které složky originálu zachovat, které v případě nutnosti obětovat a jakým způsobem je pak kompenzovat. Víc po něm žádat nelze:

„La intuición del traductor lo llevará, a lo sumo, a elegir con acierto los (elementos) que han de subsistir y los que han de ser sacrificados en caso de colisión, y a encontrar los que mejor puedan sustituir a estos últimos. Más que eso, no hay que pedirle, o será pedir la luna.”⁵⁸ (Ayala 1965: 35)

Přeložené dílo stejně vždy bude pouhým nástrojem, který zkušenému čtenáři jen zprostředkuje určitou představu o původním díle a to i v ideálním případě – když překladatel provede výbornou práci. Hlavní podstata originálu tedy zůstane příjemci cílového textu skrytá, v překladu se buď rozptýlí, nebo dokonce ztratí:

„Y una vez puestas a contribución sus mejores dotes, habrá rendido, en el caso óptimo, un traslado erudito muy útil para que el lector preparado y culto pueda formarse idea de la obra en cuestión, representársela; pues la obra misma, cuya esencia reside en el complejo verbal de su originaria creación, seguirá siéndole inaprehensible: lo principal de ella habrá quedado desvanecido, cuando no definitivamente perdido.”⁵⁹ (Ayala 1965: 35-36)

⁵⁷ „(...) také hudba básně, jak by ji mohl vnímat člověk, jenž slyší její přednes aniž by rozuměl jazyku, ve kterém byla napsána, musí být v překladu zachována... Překladatel se přitom potýká s často nepřekonatelnými překážkami, jež vznikají v důsledku rozdílnosti přízvuku a rytmu v různých jazycích, absence přesných významových ekvivalentů, odlišnosti živoucí podstaty každé kulturní oblasti a nároků na ustálenou formu.“

⁵⁸ „Překladatelská intuice jej nanejvýš dovede ke správnému výběru prvků originálu, které by měly být zachovány, těch, jež se musí v případě nutnosti obětovat, a k nalezení prvků, které by pak ty vynechané dokázaly nejlépe nahradit. Víc po překladateli žádat nelze, jinak bychom po něm chtěli modré z nebe.“

⁵⁹ „A když už překladatel své práci věnuje veškerý svůj talent, vytvoří, v ideálním případě, erudovaný převod, díky němuž si vzdělaný a zkušený čtenář bude moci utvořit představu o původním díle. Samotné dílo, jehož

Problematiku překladu poezie, a konkrétně již zmíněného sonetu, pak Ayala uzavírá ještě pesimističtěji. Klade si otázku, co se stane s překlady literárních děl, která nemají pevnou formální strukturu, jež ani nepopisují víceméně univerzální životní zkušenost a která jsou navíc úzce spjata s výchozí kulturou a dobou svého vzniku.

Dále se Ayala vyjadřuje k překladu divadelních her. Zdůrazňuje, že aby byl zachován jejich účinek, je třeba je přizpůsobit cílovému prostředí, což platí hlavně pro komedie, frašky a díla kostumbristická. Poukazuje také na pomíjivost jazyka, který je v těchto hrách většinou používán. Například právě frašky jsou totiž do velké míry postaveny na žargonu, který se neustále a rychle vyvíjí.

*„(...) la comedia se encuentra, tanto por su trama como por su ambiente, muy ligada a las costumbres. Y si de la comedia burguesa de costumbres pasamos al teatro cómico popular, la necesidad de una libre adaptación se hace más apremiante; el sainete está lleno de alusiones a la circunstancia local, y lo que es más, extrae una gran parte de sus efectos del lenguaje pintoresco que emplea: un lenguaje lleno de giros, expresiones y vocablos cuyo uso está circunscripto, en el espacio, a la zona suburbana de alguna capital, y en el tiempo, al plazo de cinco a diez años que suele durar la vigencia de tales jergas.”*⁶⁰ (Ayala 1965: 37)

Frašky však nemají pouze pomíjivou hodnotu, jsou navíc tak úzce vázané na prostředí, z něhož vychází, že by je bez adaptace vůbec nemělo smysl překládat. Mnohdy vyžadují i překlad vnitrojazykový. (Ayala uvádí příklad hry z madridského prostředí, jež by měla být uvedena v Buenos Aires.) Regionální a pitoreskní rysy se přitom nevyskytují jen v komediích, mohou hrát významnou roli i v próze. Například v Hugových *Bídnících* autor hojně využívá argotu pařížského předměstí. Překladateli podobných děl pak mnohdy nezbývá než nahradit původní žargon nějakým jeho domácím protějškem. Ayala však o tomto postupu není zcela přesvědčen, protože nijak neřeší provázanost žargonu s původním prostředím. Využití

podstata spočívá v původně vytvořeném souboru slov, však pro čtenáře zůstane neuchopitelné – to nejpodstatnější z něj se rozptýlí, pokud nebude přímo ztraceno. “

⁶⁰*„(...) komedie je, jak svým dějem, tak svým prostředím, úzce vázána na zvyky. A pokud od městské komedie přejdeme ke komickým hrám lidovým, nutnost volné adaptace je ještě naléhavější. Fraška je plná narážek na místní prostředí a její komický účinek je navíc z velké části založen na pitoreskním jazyce, v němž je napsána – na jazyce plném obrátů, výrazů a slov, jejichž význam je podminěn místně (předměstím nějakého velkého města) i časově (platnost těchto žargonů je většinou pět až deset let). “*

prostředků místní mluvy může mít v překladu naopak i směšný efekt. Výsledný nesoulad prostředí a řeči postav pak vyřeší jedině adaptace originálu:

*„(...) el habla pitoresca alude poderosamente a su propia localidad; y no puede dejar de producir un efecto cómico, por su impropiedad chocante, el escuchar a personajes típicos de los bajos fondos neoyorquinos expresarse (...) en el lenguaje de la chulería madrileña (...). ¡Problema insoluble! Sólo la adaptación de la obra, pero nunca la mera traducción de su texto, podría salvar esa incongruencia.”*⁶¹ (Ayala 1965: 38-39)

Překlad žargonu je přitom jen jedním z mnoha překladatelských problémů, které souvisejí s vázaností originálu na určité místo a čas. Překládaná díla navíc většinou bývají určena širokému spektru čtenářstva, takže jazyk, který překladatel používá, musí být obecně srozumitelný, což s sebou nese velké riziko stylistické nivelizace a generalizace.⁶²

*„Puesto que la traducción se destina a toda el área del idioma (...), el traductor deberá propender al empleo de los términos y modos verbales de más general alcance y amplia difusión; pero con ello correrá el riesgo de confeccionar una prosa insípida, incolora, impersonal, desprovista de gracia y de estilo, abstracta, esterilizada, y así carente de valor estético.”*⁶³ (Ayala 1965: 39)

Překladatel tedy musí brát ohledy na příjemce cílového textu, ale zároveň musí mít neustále na mysli umělecký záměr autora a řídit se jím při výběru každého slova. A takového úkolu se, dle Ayaly, může ujmout pouze profesionální spisovatel, který dokonale zná svůj rodný jazyk a umí se v něm skvěle vyjadřovat:

⁶¹ „(...) pitoreskní řeč se silně vztahuje ke své vlastní oblasti užívání. Slyšet typické postavičky z newyorských spodních vrstev společnosti (...) mluvit řečí madridských frajírků bije do uší a působí směšně (...) To je neřešitelný problém! Jen adaptace díla, nikdy jen pouhý překlad jeho textu, by mohl tuto nesourodost vyřešit.“

⁶² Toto platí hlavně pro původní příjemce Ayalova eseje. Domníváme se totiž, že rozdíly mezi španělštinou, již se mluví ve Španělsku, v jeho různých oblastech a v jednotlivých zemích Hispánské Ameriky, jsou o něco významnější než například rozdíly ve vyjadřování Čechů, Moravanů a Slezanů.

⁶³ „Vzhledem k tomu, že překlad je určen pro celou jazykovou oblast (...), překladatel musí tihnout k používání co nejobecněji rozšířených a užívaných termínů a slovesných způsobů. Riskuje tak však vytvoření fádni, bezbarvé, neosobní, abstraktní a sterilní prózy bez jakéhokoli stylu a půvabu a tedy bez veškeré estetické hodnoty.“

„Entre aquella fundada propensión a las formas de uso más difundido y este peligro de desabrimiento, el traductor procurará elegir para cada caso, dentro de las posibilidades casi incalculables ofrecidas por el arsenal del idioma, los giros o palabras que mejor se acomoden a la intención artística del autor traducido. Pero una tal elección sólo el verdadero escritor —que sabe a fondo su idioma, tiene destreza para manejarlo y posee un tino innato para expresarse en él— es capaz de hacerla con acierto.”⁶⁴ (Ayala 1965: 39)

Na závěr eseje se tak Ayala vrací k jedné ze svých počátečních myšlenek – kvalitní překlad může vytvořit jedině spisovatel.

4.2 Přínos Ayalova teoretizování o překladu

Při hodnocení Ayalova teoretizování o překladu je třeba brát ohled na dobu, ve které se touto problematikou nejvíce zabýval, a na celkový společensko-kulturní kontext čtyřicátých let minulého století. Ayala se nad překladem zamýšlí pod vlivem tehdejší estetické normy a nezapře při tom v sobě spisovatele – neustále upozorňuje na jedinečnost každého uměleckého výtvaru a nepřevoditelnost literárních děl do cizích jazyků a kultur. Zároveň ale brání překladatelskou profesi a její význam pro společnost a kulturu.

Co se týče metodologie překladu, Ayala vybočuje z dobového příklonu k věrnému překladu a v závislosti na typu textu se vždy snaží najít rovnováhu mezi věrností a volností. Sara Mesa Villalba se domnívá, že právě tímto vyrovnaným postojem k originálu a cílovému jazyku, které respektuje stejnou měrou, Ayala předchází svou dobu:

„Esta búsqueda del equilibrio, por la que ya abogaba Ayala en 1946, es claramente precursora de las tendencias más actuales de la teoría de la traducción. Se reivindica el papel creador del traductor sin que ello suponga merma ninguna en el compromiso de fidelidad semántica.”⁶⁵ (Mesa Villalba 2004: 227)

⁶⁴ „Mezi touto oprávněnou tendencí volit nejrozšířenější formy a nebezpečím fádnosti se překladatel bude snažit vybrat z téměř nesčetných možností, které arzenál jazyka nabízí, ty obraty a slova, jež jsou v jednotlivých případech nejvíce v souladu s uměleckým záměrem překládaného autora. Takovou volbu však může úspěšně učinit jen skutečný spisovatel, který zná do hloubky svůj jazyk, umí s ním dobře zacházet a má vrozenou obratnost ve vyjadřování.“

⁶⁵ „Toto hledání rovnováhy, za něž se Ayala přimlouval již v roce 1946, je jasným předchůdcem současných teorií překladu. Volá se totiž po tvůrčí roli překladatele, která by však zároveň nebyla na úkor jeho povinnosti zachovat smysl originálu.“

Ayala pak také navrhuje vhodný překladatelský přístup k jednotlivým textovým typům, přičemž u překladu literárních textů zdůrazňuje, že, až na pár výjimek s jasně danou formou a obsahem, které mají tradici v obou kulturách, neexistují žádná pravidla či doporučené postupy.

Breve teoría de la traducción má sice spíše popularizační charakter, což vyplývá už z média, ve kterém byl esej poprvé publikován, ale rozhodně se nejedná o povrchní popis problematiky překladu. Hodnota Ayalovy translatologické práce navíc spočívá v tom, že vychází přímo z překladatelské praxe. Ayala se na počátku svého exilu v Latinské Americe živil skoro výhradně překládáním a dokonale tedy poznal tehdejší nakladatelské praktiky a všechny aspekty překladatelské činnosti. Jeho úvahy o problematice překladu jsou tak velmi realistické, čímž se poměrně liší od jiných soudobých teoretiků. Zamýšlí se nad pracovními podmínkami překladatelů (například nad nevalným finančním ohodnocením jejich práce) a ve svých pamětech též popisuje řadu praktických stránek překladatelské profese.

5 AYALA V RÁMCI ŠPANĚLSKÉHO A HISPANOAMERICKÉHO PŘEKLADATELSTVÍ

5.1 Nástin dějin překladu ve Španělsku

Jak uvádí profesor Julio César Santoyo ve svém příspěvku o dějinách překladu na Pyrenejském poloostrově do německé translatologické encyklopedie *Übersetzung: ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung*⁶⁶, překladatelská činnost se na území dnešního Španělska a Portugalska vyvíjí již více než 1400 let a to do nejméně devíti cílových jazyků – latiny, arabštiny, hebrejštiny, španělštiny, katalánštiny, portugalštiny, galicijštiny, aragonštiny a baskičtiny.

První doložené překlady na Pyrenejském poloostrově byly z pera Martina z Dumia, arcibiskupa z Bragy, a jeho žáka Pascasia, kteří kolem roku 560 n. l. přeložili řadu řeckých textů do latiny. Latina pak byla (od roku 711 spolu s arabštinou) po následujících šest století výhradním cílovým jazykem překladatelů Pyrenejského poloostrova. První překlady do kastilštiny (ve formě glos vepsaných do kodexů) se potom objevily ve druhé polovině desátého století v kláštorech na severu Španělska. Už před rokem 1000 navíc na území dnešního Katalánska existovala překladatelská škola, jejímž střediskem byl klášter Santa María de Ripoll a jejíž zástupci převáděli arabské texty s přírodovědnou tematikou do latiny.

O překladatelské činnosti v jedenáctém století pak nejsou žádné zmínky, avšak, jak uvádí profesor Santoyo, už od počátku následujícího století překládání ve Španělsku opět vzkvétalo a to především v Barceloně, v Tarazoně a v Toledu, kde působili překladatelé z celé Evropy. Díla v arabštině, která překladatelé v Toledu převáděli do latiny, přitom byla původně řeckého či syrského původu, takže například myšlenky Aristotela, Galéna či Hippokrata se do Evropy dostávaly prostřednictvím toledských překladů, stejně jako tomu bylo s tehdejší arabskou vědou a filozofií. Ve dvanáctém století se potom objevují i první

⁶⁶ Santoyo, Julio César (2011) *Iberian translation history: what we know and do not know*. In: Kittel, Harald; Frank, Armin Paul; Greiner, Norbert; Hermans, Theo; Koller, Werner; Lambert, José; Paul, Fritz: *Übersetzung: ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung* (3. díl). Berlin/ Boston: Walter de Gruyter, s. 1982-1984; z tohoto textu budeme v našem stručném přehledu dějin překladu na Pyrenejském poloostrově až do období 19. století vycházet.

překlady do katalánštiny, přičemž do galicijštiny, portugalštiny a aragonštiny se začalo překládat až o dvě století později a do baskičtiny teprve koncem šestnáctého století. O převádění arabských textů do kastilštiny se ve třináctém století zasloužil kastilský král Alfons X. Dvanácté a třinácté století se tedy nesmazatelně zapsaly do dějin překladu na území dnešního Španělska. Valentín García Yebra se dokonce domnívá, že překlad už ve Španělsku nikdy nenabyl stejného významu a obliby, jakým se těšil v těchto dvou staletích.⁶⁷

V šestnáctém století se na Pyrenejském poloostrově překládalo velké množství textů do původních jazyků Filipín a Střední a Jižní Ameriky a koncem století se pak začaly objevovat překlady z angličtiny a němčiny. V osmnáctém století se dalším významným výchozím jazykem pro překlad stala francouzština, jejímž prostřednictvím se ve století devatenáctém do rukou překladatelů dostávala i díla napsaná v ruštině a dalších tehdy méně známých jazycích.

Na počátku dvacátého století ovšem překladatelská činnost nehrála ve španělské kultuře příliš významnou roli, což se ale ve dvacátých a třicátých letech díky některým časopisům a nakladatelstvím, která překladatele náležitě oceňovala a odměňovala, výrazně změnilo. Například García Yebra je však i tak přesvědčen, že význam překladu nebyl ve Španělsku nikdy skutečně doceněn, jak je patrné především v porovnání s jinými zeměmi,⁶⁸ s čímž souhlasí i José Francisco Pastor, jenž si na tuto skutečnost roku 1929 stěžoval v časopisu *La Gaceta Literaria*:

*„Gide ha integrado a Francia Shakespeare, Conrad, R. M. Rilke, Tagore...Papini ha italianizado a Unamuno. Y en España ¿qué escritor, gran escritor, se ha dedicado a la traducción? Unamuno no nos ha dado ninguna. Kierkegaard, Shakespeare, Goethe, Dante, son en sus libros alusiones.“*⁶⁹

⁶⁷ García Yebra, Valentín (1989) *En torno a la traducción: Teoría, crítica, historia*. Madrid: Gredos. s. 336.

⁶⁸ „El poco aprecio de la traducción es antiguo entre nosotros.“ (García Yebra 1989: 342); „Nunca ha tenido entre nosotros la traducción el aprecio que goza en otros países, señaladamente en Alemania (...)“ (García Yebra 1989: 343)

⁶⁹ Na tuto citaci jsem narazila ve studii *De las vanguardias a la Guerra Civil*, jejímž autorem je Miguel Gallego Roca (In: Lafarga, F.; Pegenaute, L. /eds./ (2004): *Historia de la traducción en España*. Salamanca: Editorial Ambos Mundos, s. 479); k citaci autor studie neuvedl podrobnější bibliografické údaje. (Zjistili jsme jen, že časopis vycházel v Madridu v letech 1927-1932.);

„Gide do Francie začlenil Shakespeara, Conrada, R. M. Rilkeho, Thákura... Papini poitalštil Unamuna. A který spisovatel, významný spisovatel, se překladu věnoval ve Španělsku? Unamuno nám nedal žádný. Kierkegaard, Shakespeare, Goethe a Dante jsou v jeho knihách pouhými připomínkami.“

Gallego Roca k tomuto tvrzení navíc dodává, že Unamuno často překládal pod pseudonymem, což podle něj též poukazuje na tehdejší malou prestiž překlada. S touto domněnkou přitom souhlasí i García Yebra:

*„En España, por el contrario, en nuestro siglo, han sido relativamente pocos los grandes escritores que han traducido. Y algunos, al hacerlo, se han ocultado tras el seudónimo, como si temieran que esa ocupación (...) pudiera manchar su nombre.“*⁷⁰ (García Yebra 1989: 343)

Nedostatek významných španělských spisovatelů, kteří by se zároveň věnovali překlada, je však diskutabilní, obzvlášť ve dvacátém století. Už ve čtrnáctém století překládal například Pero López de Ayala a později též jeho synovec Fernán Pérez de Guzmán. V patnáctém století pak v oblasti překlada působil básník Íñigo López de Mendoza, markýz ze Santillany, jenž sice sám nepřekládal, ale zadával a financoval překlady řady děl klasické literatury, podobně jako Alfons X. ve třináctém století. Dále se v patnáctém století překlada věnovali spisovatelé Enrique de Villena, Alfonso de Palencia, Juan del Encina, Francisco Vidal de Noya a mnoho dalších. I století šestnácté pak oplývalo literáty, kteří také překládali cizí díla. Byl to například Fray Luis de León, Juan Boscán, Juan de Vergara, Francisco Garrido de Villena či Juan de Sedeño. Mezi představiteli Zlatého věku španělského písemnictví byla též řada překladatelů, kupříkladu Francisco de Quevedo, Fray Luis de Granada, Mateo Alemán, Manuel de Villegas či Juan de Jáuregui. Ve druhé polovině sedmnáctého století však začalo překladatelství stagnovat a výrazné osobnosti spisovatelů-překladatelů se až do století dvacátého objevovaly jen ojediněle. Na přelomu osmnáctého a devatenáctého století to byl například Leandro Fernández de Moratín a ve století devatenáctém Benito Pérez Galdós.

Překladatele pak můžeme nalézt už mezi příslušníky Generace 98. Jedná se například o již zmíněného Unamuna, který se dokonce zamýšlel nad teoretickými otázkami překlada⁷¹, přestože jsou dnes jeho překlady obecně kritizovány; Ramira de Maeztu, Valle-Inclána či Luise Ruize Contrerasa. Významným překladatelem byl i bratr Antonia Machada, básník Manuel Machado, jenž však byl zástupcem modernismu.

⁷⁰ „Naopak ve Španělsku bylo v našem století poměrně málo velkých spisovatelů, kteří překládali. A někteří, pokud už se překlada věnovali, se schovávali za pseudonym, jako by se báli, že by tato práce (...) mohla pošpinit jejich jméno.“

⁷¹ Nad překladem se Unamuno zamýšlí například ve svém eseji *Contra el purismo, jak uvádí Julia Escobar ve svém příspěvku do časopisu Trujamán nazvaném Unamuno, teórico de la traducción.* (Escobar 2001)

Mezi spisovateli dvacátého století pak najdeme mnoho dalších významných překladatelských osobností. Kromě Francisca Ayaly se překladu věnoval kupříkladu Manuel Azaña, jenž mimo svou politickou činnost a vlastní tvorbu přeložil jedenáct titulů z francouzštiny a tři knihy z angličtiny; básník a literární kritik Luis Cernuda; avantgardní spisovatel a novinář Ramón Gómez de la Serna; básník Juan Ramón Jiménez, překladatel Shakespeara a Thákura; nebo básník a literární kritik Jorge Guillén. Mezi další význačné spisovatele-překladaatele dvacátého století potom patří básnířka Clara Janés, jež překládala například i Holana a Seiferta; novinářka a spisovatelka Carmen de Burgos; básník a literární kritik Enrique Díez-Canedo; filosofové Manuel García Morente, José Gaos a Eugenio Imaz; či José Agustín Goytisolo, představitel Generace 50. Dále do této kategorie spadá i všestranný literát Rafael Cansinos Assens, esejista a básník Guillermo de Torre, katalánský básník Carles Riba, básník a scénárista Manuel Altolaguirre, avantgardní spisovatel Mario Verdaguer, básník Agustín García Calvo, spisovatel a literární kritik Juan Eduardo Zúñiga, romanopisec a fejetonista Javier Marías či Edmundo Gonzáles Blanco, spisovatel a překladatel z angličtiny, němčiny, francouzštiny, italštiny a řečtiny.

Vraťme se ale k postavení překladu ve dvacátém století a k podmínkám, v nichž zmínění spisovatelé a velká řada dalších překladatelů vyvíjela svou překladatelskou činnost. Počátek dvacátého století až do vypuknutí občanské války spadá do Stříbrného věku španělského písemnictví⁷², kdy vzkvétala nejen literatura původní, ale také literatura překladová. Jak uvádí Gallego Roca⁷³, některé překlady z tohoto období dosáhly takové kvality, že se vydávají dodnes.

V prvních třech desetiletích dvacátého století ve Španělsku působili zároveň tři literární generace – Generace 98, 14 a 27 – a na překladech, které jejich zástupci vypracovali, lze vypožorovat velmi odlišné estetické a ideologické cíle každé generace. Všechny tři však byly silně ovlivněny modernismem a do španělské literatury vnášely avantgardní díla cizích literatur. Od druhého desetiletí minulého století se pak také ve Španělsku projevovala snaha

⁷² Podle Hernána Urrutii Cárdenase (Urrutia Cárdenas 1999-2000) se periodizace tohoto období v různých publikacích o španělských dějinách a literatuře liší. Někteří ji ohraničují léty 1875-1936 (například Ubieta, Antonio; Reglá, Juan; Jover, José María /1963/ *Introducción a la Historia de España*), jiní ji situují do období mezi léty 1902-1936 (kupříkladu Mainer, J. C. /1975/ *La Edad de Plata (1902-1951): ensayo de interpretación de un proceso cultural*), další do let 1868-1936 (například Caro Baroja, Julio /1972/ *Semblanzas, Ideales*) etc. Všeobecná shoda panuje pouze ohledně jeho konce.

⁷³ Gallego Roca 2004: 481

o obnovu kultury, v níž hrál překlad velmi důležitou roli, především co se týče utváření estetických a kritických měřítek vůdčích osobností kultury.

Španělská kultura se však plně otevírala vlivu cizích literatur již od konce devatenáctého století, čímž se postupně přibližovala evropským uměleckým a myšlenkovým směrům a sjednocovala se s nimi. Významní představitelé španělské kultury vyjížděli do zahraničí či pěstovali osobní kontakty s evropskými intelektuály a ve své vlasti se potom snažili zahraniční kulturní a ideové proudy šířit. Řada tehdejších spisovatelů a vzdělavců pak též po návratu do Španělska své nově nabyté jazykové znalosti uváděla v praxi – překládala. Někteří si tak, podle profesora Ángela Vegy,⁷⁴ trénovali své tvůrčí schopnosti a jiní si překladem vydělávali na živobytí. Tak tomu bylo i v případě Ayaly, pro něhož byl překlad po návratu z Německa důležitým zdrojem příjmů a jenž si navíc překladem prohluboval své znalosti němčiny (viz citace z Ayalových pamětí na počátku kapitoly „Ayala, překladatel“).

Proces přijímání cizích kulturních vlivů pak vyvrcholil roku 1931, kdy, jak se domnívá Gallego Roca, dosáhlo svého vrcholu i španělské překladatelství. O pouhých pět let později však tento proces náhle skončil a španělští intelektuálové se literárnímu překladu, jehož kvalita se výrazně zlepšila především díky představitelům Generace 14 a Generace 27 (k níž patřil i Francisco Ayala), znenadání přestali věnovat.

Rozmach překladu v první třetině dvacátého století měl však i své stinné stránky a řada nakladatelství byla obviňována ze zahlcování trhu překladovou literaturou (šetřila tak podle některých kritiků na autorských právech). Nakladatelům byl pak vyčítán též výběr vydávaných knih, protože mnoho z nich údajně nemělo pro vývoj španělské kultury ani pro tehdejší společnost žádný význam a neplnilo tak svou funkci v cílovém systému literatury, jak uvádí Gallego Roca.

Podíváme-li se pak na výchozí jazyky pro překlad, počátkem dvacátého století se překládalo především z němčiny a francouzštiny, což se změnilo až těsně před vypuknutím občanské války. Německá literatura tehdy ustoupila do pozadí ve prospěch literatury anglické, přičemž obliba francouzských děl u překladatelů a vydavatelů přetrvávala i nadále.

⁷⁴ Vega, Miguel Ángel (2004) *De la Guerra Civil al pasado inmediato*. In: *Historia de la traducción en España*. Lafarga, F.; Pegenaute, L. (eds.) Salamanca: Editorial Ambos Mundos, s. 533.

Ve stejném období se potom výrazně zvýšil zájem o literatury, které byly pro Španěly exotické, například o literaturu polskou či ruskou.

V předválečné době navíc začaly převládat překlady neliterárních děl. Více než beletrie se tedy překládaly odborné texty z různých oborů – medicíny, sociologie, historie a různých aplikovaných vědních disciplín. Překladatelé se tak snažili zprostředkovat poslední poznatky světové vědy a zaplnit mezery španělské produkce v daných odvětvích. Též Ayala ve třicátých letech, před vypuknutím občanské války, přeložil šest děl z oblasti práva a sociologie.⁷⁵

Občanská válka však vývoj španělského překladatelství pozastavila. Řada vzdělců, kteří se předtím věnovali překladu, navíc odešla do exilu či zahynula. Během války a dlouho po jejím skončení pak vycházely převážně propagandistické či prorežimní politické texty a díla jiného zaměření musela projít přísnou vládní cenzurou. Cenzoři pak pečlivě rozebírali téma původního díla, přičemž se zaměřovali především na sexuální morálku – obzvláště na cizoložství či homosexualitu. Dále je zajímalo politické zaměření díla i jeho autora a také náboženská otázka, jež byla, dle Raquel Merino Álvarez⁷⁶, při rozhodování cenzorů ještě významnější než otázka politická. Pokud by totiž vyšel spis, jenž by nebyl v úplném souladu s učením katolické církve, byl by zpochybněn jeden z hlavních pilířů frankistického režimu. Rozšíříme-li pak teze Merino Álvarez o cenzuře dramatických textů na ostatní literární žánry, můžeme se též domnívat, že se šance na publikaci španělské verze jakéhokoli původního díla zvyšovaly v případě jeho úspěchu v zahraničí. Překlad se však i tak nevyhnul případným „nezbytným“ úpravám. Španělské úřady se potom navíc, dle Merino Álvarez, v šedesátých letech snažily v cizině budit „dojem moderní, otevřené a tolerantní země, v níž to, co bylo možné spatřit v zahraničí, mělo také své místo“. (Merino Álvarez 2013: 160)

⁷⁵ Duprat, Juana: *Las funciones sociales del Estado según el señor Posada*. Madrid: V. Suárez, 1931.

Ebers, Godehard Josef: *Derecho eclesiástico del Estado*. Madrid: Revista de Occidente, 1931.

Kautsky, Carl: *El programa de Erfurt*. Madrid: Fundación Cesáreo del Cerro, 1933.

Manheim, Ernst: *La opinión pública*. Madrid: Revista de Derecho Privado, 1936.

Mannheim, Karl: *El hombre y la sociedad en la época de crisis*. Madrid: Revista de Derecho Privado, 1936.

Schmitt, Carl: *Teoría de la constitución*. Madrid: Revista de Derecho Privado, 1934.

⁷⁶ Merino Álvarez, Raquel (2013) *Dramatické texty přeložené a cenzurované ve frankistickém Španělsku (šedesátá léta): Divadlo a film jako kontrolovaná představení*. In: Vavroušová, Petra (ed.): *Sedm tváří translatologie. Teorie překladu a tlumočení prizmatem současných španělských translatologů*. Praha: Karolinum, s. 160.

Padesátá a šedesátá léta pak ale měla ve španělských dějinách překladu i částečně pozitivní roli, navzdory velkým cenzurním omezením. Vznikla totiž řada nových nakladatelství, mezi nimiž se našla i taková, která se postupně dopracovala k vydávání kvalitní literatury (například dnes již známé nakladatelství Editorial Planeta). Jak uvádí profesor Vega:

*„Siempre la inteligencia (...) ha logrado burlar censuras y obstáculos, sobre todo cuando la confianza y autocomplacencia hace bajar la guardia a los totalitarismos.“*⁷⁷ (Vega 2004: 539)

Dokonce i frankistické nakladatelství Editora Nacional začalo poměrně brzy po svém zřízení vydávat kvalitní klasickou i moderní literaturu. Jak uvádí Miguel Ángel Vega⁷⁸, toto státem financované vydavatelství mělo původně publikovat pouze prorežimní propagandistická díla, avšak postupně si získávalo důvěru režimu a toto omezení překračovalo a zaměřilo se na vydávání knih, které si soukromá nakladatelství především z finančních důvodů nemohla dovolit publikovat. Editora Nacional se pak také zasloužila o vznik a publikaci mnoha kvalitních překladů s doprovodnými studiemi věhlasných španělských profesorů. Když po skončení demokratické tranzice Editora Nacional zanikla, naděje na doplnění mezer španělské literární kultury se, dle Vegy, výrazně zmenšily, protože soukromá nakladatelství již dnes nejsou dostatečně dotovaná.

Konec šedesátých let byl tedy pro překladatelství díky rozkvětu nakladatelského průmyslu velmi příznivý, k čemuž přispělo i postupné uvolňování cenzury. Nově vzniklá nakladatelství jako Alianza, Cátedra či Alfaguara potom zaměstnávala novou generaci překladatelů⁷⁹ a překladatelský boom tak pokračoval i v následujících desetiletích. García Yebra se však domnívá, že množství překladů, jež v posledních desetiletích vyšlo, je mnohem větší než počet nových nadaných překladatelů. Příčina, podle něj, opět vězí v tom, jak malou prestiž má ve Španělsku „umění překladu“:

⁷⁷ „Intelligence vždy dokázala oklamat cenzuru a vyhnout se překážkám. Především v dobách, kdy samolibost a spokojenost se sebou samým snižovala ostražitost totalitních systémů.“

⁷⁸ Vega 2004: 539

⁷⁹ Patří mezi ně například plodný a kritiky ceněný překladatel a spisovatel Ramón Buenaventura; Miguel Sáenz, překladatel Brechta, Grasse, Rushdieho a řady dalších spisovatelů; Mariano Antolín Rato, překladatel Kerouacka, Faulknera a jiných anglofonních autorů; či Ramón Sánchez Lizarralde, překladatel z albánštiny.

„(...) el número de traducciones ha crecido en los últimos decenios mucho más que el de los buenos traductores. Y esto se debe, en gran parte, al poco aprecio que entre nosotros suele concederse al arte de traducir. Hay, es cierto, gratas excepciones. Pero la regla es, por desgracia, la infravaloración, fundada en la falsa opinión de que la traducción es un trabajo intelectual de ínfima categoría.“⁸⁰ (García Yebra 1989: 342)

Zůstaneme-li ve dvacátém století, uměleckou povahu překladu (a vůbec možnost vytvoření kvalitního, věrného a zároveň uměleckého překladu) popíral již Ortega y Gasset. Naproti tomu Ayala, i když překlad nazýval eskamotáží, uměleckou podstatu překladu zdůrazňuje – především svým přesvědčením, že překládat by měli pouze spisovatelé, tedy lidé s jazykovým a uměleckým citem.

5.2 Nástin dějin překladu v Hispánské Americe

Jelikož se Ayala věnoval překladu a úvahám o překladatelské činnosti především během svého amerického exilu a většina jeho překladů též vyšla na hispanoamerické půdě, pokusíme se stručně nastínit i dějiny překladu v této oblasti.

Písemně překládat se v oblasti dnešní Hispánské Ameriky začalo až s příchodem Španělů. Tehdy se na americkém kontinentu mluvilo nespočetným množstvím různých jazyků⁸¹ a práce překladatelů a tlumočnicků⁸² tedy byla pro proces kolonizace a evangelizace nově objeveného území zásadní. Důležitou roli v oblasti překladu pak sehráli misionáři, kteří brzy překročili svou původní motivaci k překladu, šíření křesťanské nauky, a začali usilovně pracovat na zachování jazyků a kulturních hodnot původního amerického obyvatelstva. Kromě překládání náboženských textů do indiánských jazyků tak pečlivě tyto jazyky

⁸⁰ „(...) množství překladů se v posledních desetiletích zvýšilo více než počet dobrých překladatelů. Z velké části je tomu tak kvůli skutečnosti, že se umění překladu mezi námi většinou netěší velké úctě. Jistě však existují i světlé výjimky. Pravidlem však bohužel je nedocení překladatelské práce, které se zakládá na mylném přesvědčení, že překládání je duševní činnost nejnižší kategorie.“

⁸¹ Georges Bastin (Bastin 2003: 194) uvádí, že v době objevení Ameriky se tam mluvilo asi tisícem různých jazyků, seskupených do přibližně 133 jazykových rodin. Mezi nejvýznamnější jazykové rodiny Střední a Jižní Ameriky pak podle něj patřily například jazyková rodina aztécká, mayská, čibčská, kečujská, araukánská, tupi-guaraní, náhuatl či aimara.

⁸² Prvními tlumočníky ve službách Španělů byli buď indiáni, které Španělé zajali, přivezli s sebou do Evropy, naučili španělsky a vzali zpět do Ameriky jako své tlumočníky; anebo Španělé, kteří z nějakého důvodu na americkém kontinentu zůstali, aby žili společně s původními obyvateli, jejichž jazyk a kulturu si časem osvojili. Tito Španělé pak buď dobrovolně vstupovali do služeb dobyvatelů, nebo je kolonizátoři zajali a donutili pro ně tlumočit. Nicméně v této práci se dále zaměříme pouze na dějiny písemného překladu.

studiovali, psali jejich gramatiky, slovníky a také etnografické a dějepisné práce, aby indiánům lépe porozuměli a aby své poznatky o nich (a o jejich jazycích) zprostředkovali Evropanům. Samotné Španělsko však, jak tvrdí Georges Bastin⁸³, mimo praktické záležitosti a oficiální dokumenty, zpočátku o americké jazyky neprojevovalo žádný zájem, což vedlo ke ztrátě či zničení velké řady cenných textů, překladů a lingvistických studií, jež jezuitští, františkánští a další misionáři sepsali. Navíc ani často neznáme jména těchto překladatelů, protože i v případě dochovaných textů je jméno překladatele mnohdy zamlčeno. Jako příklad můžeme uvést citaci z publikace Miguela Ángela Vegy pojednávající o františkánských překladatelích v Hispánské Americe⁸⁴:

*„El traductor no ha existido ni en la historia de la cultura ni en la historia de la literatura, mucho menos en la historia social. (...) Si esta ha sido la condición social del traductor en general, cuando éste endosaba la cogulla monacal, su personalidad social era la de aquel Mr Cellophan que una célebre comedia musical consagró como prototipo de la insignificancia. Si este traductor además enterraba su vida y su obra en (...) el infierno verde de la Amazonía al servicio de la causa evangélica (...), su persona se esfumaba como si de un duende demiúrgico de las selvas se tratara.“*⁸⁵ (Vega 2012: 9)

První tiskárna v Hispánské Americe vznikla na území dnešního Mexika již v roce 1535, v době, kdy byla četba v Americe dle Bastina⁸⁶ tak oblíbená, že ji nemohla zastavit ani cenzura ani inkvizice. Už v roce 1531 totiž Španělsko vydalo nařízení o zákazu dovozu určitých knih do amerických kolonií. Nejednalo se přitom jen o díla, jež figurovala na inkvizičním seznamu zakázaných knih, do Ameriky se nesměly dovážet ani čistě beletristické knihy. Překladatelství však i přesto vzkvétalo a to oběma směry, i když větší hodnotu dnes možná mají texty podávající svědectví o zaniklých předkolumbovských společenstvích, které misionáři překládali do španělštiny. Jedná se například o knihu *Historia general de las cosas de Nueva España*, již napsal v jazyce náhuatl františkánský mnich Bernardino de Sahagún se

⁸³ Bastin 2003: 200

⁸⁴ Vega Cernuda, Miguel Ángel (2012) *Traductores hispanos de la orden franciscana en Hispanoamérica*. Lima: Fondo Editorial de la Universidad Ricardo Palma.

⁸⁵ „Překladatel nefiguruje ani v dějinách kultury, ani v dějinách literatury a už vůbec ne v sociálních dějinách. (...) A pokud obecně bylo vždy společenské postavení překladatele takové, překladatel, který nosil mnišskou kutnu, by se svou společenskou pozicí dal přirovnat k panu Celofánovi, z něhož slavný muzikál Chicago učinil model bezvýznamnosti. Když navíc tento překladatel zahrabával svůj život a své dílo v (...) zeleném pekle Amazonie, aby sloužil věci evangelizace (...) jeho osobnost se rozplývala jako by se jednalo o nějakého pralesního řemeslného skřítku.“

⁸⁶ Bastin 2003: 202

skupinou spolupracovníků na základě vyprávění starců z města Tlatelolco a kterou také sám přeložil do španělštiny. Takovýchto překladů je pak dochováno více a díky nim dnes můžeme rekonstruovat předkolumbovské období Hispánské Ameriky. Nezachovaly se však žádné zmínky o překladech mezi jednotlivými americkými jazyky.

V devatenáctém století se v Hispánské Americe zakládala řada periodik, literárních časopisů, nakladatelství a univerzit, což představovalo nový impuls pro překladatelskou činnost, která tak vzkvétala ve všech hispanoamerických zemích. Na počátku století se překládalo převážně z francouzštiny, ale postupem času čím dál více i z angličtiny. Dále se též objevovaly překlady z italštiny a němčiny, avšak čím dál méně se překládalo z latiny a řečtiny. Obecně pak tehdy v celé Hispánské Americe převládal překlad literární a také překlad filozofických textů, které měly podněcovat národně osvobozené myšlenky. Překládání bylo navíc úzce spjato s univerzitami a překladatelé měli většinou, dle Georgese Bastina, velmi volný přístup k originálu.⁸⁷ Překladatelství pak mělo v devatenáctém století také velkou oporu ve stále silnějším nacionalismu jednotlivých amerických zemí, které se odkláněly od Španělska a prostřednictvím překladu se více obracely ke kulturám jiných zemí. Mezikulturní výměna pak, především v Argentině, vzrůstala i s přílivem evropských imigrantů v devatenáctém a na počátku dvacátého století, což také přispělo k rozvoji překladatelství, který pokračuje dodnes. Překladatelství jako samostatný studijní program na vysokoškolské úrovni se potom poprvé objevilo v Argentině roku 1945.

Na závěr si ještě připomeňme některé významné osobnosti hispanoamerických spisovatelů, kteří svůj talent uplatnili i v překladu, protože, jak se domnívá Ángela Liliana Navas Forero z kolumbijské univerzity Universidad de Antioquia, pro vývoj translatologie Latinské Ameriky jsou spisovatelé, jež zároveň překládají, příznační a je jim proto třeba věnovat více pozornosti:

„En este continente, donde la literatura y la traducción parecen estar más ligadas que en cualquier otra parte, aún falta estudiar con más profundidad a los autores que, con su trabajo como traductores, no solo encontraron elementos que pudieron ayudarlos a crecer

⁸⁷ Bastin 2003: 207

como escritores, sino que ayudaron a establecer los horizontes de nuestra disciplina.“⁸⁸
(Navas Forero 2010: 301)

Budeme přitom vycházet především z již citované studie Georgese Bastina a z databáze hispanoamerických překladatelů, již vytvořila výzkumná skupina HISTRAD působící pod záštitou Univerzity v Alicante⁸⁹.

Už v šestnáctém století se mezi spisovatele-překladatele řadil například františkánský mnich Bernardino de Sagahún, který sice pocházel ze Španělska, ale většinu svého života (61 let) působil v Mexiku. O dvě století později pak v téže zemi překládal jezuitský kněz Francisco Javier Alegre. Nejvíce významných autorů, kteří též překládali, však v Mexiku bylo ve století dvacátém. Byl to například původem španělský diplomat José María González de Mendoza; básník a esejista Alfonso Reyes; Octavio Paz, nositel Nobelovy ceny za literaturu; slavný prozaik Carlos Fuentes či filolog a literární kritik Antonio Alatorre.

V Guatemale se překlada na přelomu sedmnáctého a osmnáctého století věnoval původem španělský dominikán Fray Francisco Jiménez, který do španělštiny přeložil jedno z hlavních děl hispanoamerické literatury – *Popol Vuh*. Ve století dvacátém pak překládal guatemalský diplomat a slavný spisovatel Miguel Ángel Asturias, nositel Nobelovy ceny za literaturu, který se, mimo jiné, podílel na dalším překladu *Popol Vuhu* (tentokrát z francouzské verze profesora Georgese Raynauda).

Též Nikaragua má dva proslulé spisovatele-překladatele – básníka a teologa Ernesta Cardenala a básníka Rubéna Daría. V Kostarice pak ve dvacátém století překládal básník a prozaik Joaquín Gutiérrez Mangel.

Na Kubě potom, především v devatenáctém století, působila velká řada známých literátů, kteří se též věnovali překlada. Byli to například básník José María Heredia y Heredia, národní hrdina José Martí, básnířka a prozaička Gertrudis Gómez de Avellaneda (jež však většinu svého života strávila ve Španělsku) či básnířky Mercedes Matamoros y del Valle

⁸⁸ „Na tomto světadílu, kde, jak se zdá, je literatura s překladem více svázána než kdekoli jinde, je ještě stále třeba do hloubky prostudovat spisovatele, jimž jejich překladatelská činnost byla zdrojem poznatků, jež jim pomohly růst jako autorům, a kteří pak především napomohli ustanovit obzory naší disciplíny.“

⁸⁹ V některých případech blíže specifikujeme literární zaměření zmiňovaných autorů, avšak někdy uvedeme jen další oblasti jejich působení. Bez výjimky však byli zároveň spisovateli.

a Aurelia Castillo de Gonzáles. Ve dvacátém století na Kubě překládala esejistka a univerzitní profesorka Lourdes Arencibia Rodríguez, jež v oblasti překladatelství působí dodnes.

Mezi významné kolumbijské spisovatele-překladaatele patří v devatenáctém století básník a operní libretista Rafael Pombo a na přelomu století politik a modernistický básník Guillermo Valencia Castillo a Miguel Antonio Caro, politik, filolog a novinář. Ve dvacátém století v Kolumbii překládal dějepisec a básník Fray Gregorio Arcila Robledo, prozaik Javier Escobar Isaza a novinář Nicolás Suescún. Dodnes se pak překlada věnuje romanopisec Héctor Abad Faciolince a Mercedes Guhl Corpas.

Ve Venezuele již na přelomu osmnáctého a devatenáctého století překládal politik a diplomat Francisco de Miranda. V devatenáctém století zde potom byla celá řada literátů věnujících se překlada, například lékař, vědec a politik José María Vargas, básník Juan Antonio Pérez Bonalde či filosof, básník, filolog a právník Andrés Bello, jenž však působil posledních 36 let svého života v Chile. Ve století dvacátém pak ve Venezuele překládal kupříkladu básník a esejista Rafael Cadenas.

Ekvádor má také řadu spisovatelů-překladaatelů. Už v osmnáctém století to byl lékař a novinář Francisco Javier Eugenio de Santa Cruz y Espejo. V devatenáctém století zde potom překládal kněz, vědec a novinář Fray Vicente Solano Machuca a profesor Roberto Espinosa Albán. Ve století dvacátém pak v Ekvádoru působil novinář, básník a politik Jorge Carrera Andrade; lékař, básník a literární kritik José Antonio Falconi Villagómez; či básník Alfredo Gangotena.

V Peru již v šestnáctém století překládal slavný literát Inca Garcilaso de la Vega. V devatenáctém a na počátku dvacátého století se zde překlada věnoval i novinář, politik a všestranný spisovatel Ricardo Palma. V minulém století pak v Peru překládali i další slavní spisovatelé – César Vallejo a José María Arguedas.

Mezi slavnými chilskými autory, kteří se též věnovali překlada, byli básníci dvacátého století Pablo Neruda a Vicente Huidobro. V Uruguaji pak v minulém století překládal proslulý prozaik Juan Carlos Onetti.

V Argentině, kde svého času překládal i Francisco Ayala, potom působila celá řada významných spisovatelů-překladatelů. V devatenáctém století to byli například politici a literáti Domingo Faustino Sarmiento a Bartolomé Mitre a na přelomu století slavný básník a esejista Leopoldo Lugones, jenž byl také politicky činný. V minulém století pak překládal básník, prozaik a dějepisec Manuel Gálvez, uznávaný autor a novinář Ricardo Rojas, Jorge Luis Borges, Julio Cortázar či Victoria Ocampo, známá mecenáška, esejistka a prozaička.

5.3 Nástin vývoje translatologie ve Španělsku a v Hispánské Americe

Jak uvádí profesor Santoyo⁹⁰, první teoretické reflexe překladatelských problémů se na Pyrenejském poloostrově objevily již kolem čtrnáctého století. Výraznější osobnosti, které se na území Španělska a Portugalska zaobírali otázkami překladu, však působily až ve století patnáctém. Byli jimi například portugalský král Eduard I., zvaný Výřečný či Král filozof; mallorský humanista Ferrán Valentí, jenž byl žákem Leonarda Bruniho; Alonso de Cartagena, který právě s Brunim polemizoval o překládání Aristotela a který již ve své době vyjádřil nutnost odlišného překladatelského přístupu k textům technickým či vědeckým a k textům literárním; nebo Alonso de Madrigal, jenž dokonce v rámci kastilštiny vytvořil překladatelský metajazyk. Julio César Santoyo⁹¹ pak vyzdvihuje hlavně poslední ze zmíněných osobností překladu patnáctého století:

„(...) Alonso Fernández de Madrigal, přezdívaný Tostado, je podle mého názoru až do současnosti autorem, který ve Španělsku nejlépe a velmi obšírně přemýšlel o překládání, a i přesto je rovněž nejvíce opomíjen.“ (Santoyo 2013: 21)

V šestnáctém století se ve Španělsku nad překladem zamýšlel kupříkladu Pedro Simón Abril, který překlad chápal, mimo jiné, jako dobrý způsob, jak se naučit cizí jazyk a jak jej procvičovat. Za tímto účelem potom publikoval celou řadu dvojazyčných (a někdy dokonce i trojazyčných) verzí knih. Na přelomu osmnáctého a devatenáctého století se pak teoretickými aspekty překladu zabýval překladatel a politik Antonio Ranz Romanillos, autor publikace *Desengaño de malos traductores*.

⁹⁰ Santoyo 2011: 1982

⁹¹ Santoyo, Julio César (2013): *Vraťme se ještě jednou k Tostadovi: Vznik překladatelského metajazyka ve Španělsku 15. století*. In: Vavroušová, Petra (ed.): *Sedm tváří translatologie. Teorie překladu a tlumočení prizmatem současných španělských translatologů*. Praha: Karolinum, s. 19-36.

V devatenáctém století se potom otázkami překladu zaobírala řada hispanoamerických myslitelů. Většina z nich se k teorii překladu vyjadřovala v předmluvách svých vlastních překladů, ale již v roce 1852 byla publikovaná i didaktická kniha o překladu *The elementary Spanish Reader and Translator* z pera kubánského autora Miguela Teurbeho Tolóna. Také José Martí, další slavný kubánský rodák, se překladem zabýval i z teoretického hlediska. Například ve své knize *Cartas a María Mantilla* popisuje podstatu překladatelské činnosti a vysvětluje, jakým způsobem překladatel pracuje.⁹² Kromě zmíněných Kubánců pak mezi hispanoamerické teoretiky překladu devatenáctého století patří Venezuelec Andrés Bello, Kolumbijec Miguel Antonio Caro a Argentinec Bartolomé Mitre.

Ve čtyřicátých letech dvacátého století pak překlad, jak uvádí profesor Vega⁹³, začíná vzbuzovat zájem řady filozofů a esejistů – mezi španělskými autory se jednalo především o Ortegu y Gasset a Ayalu – a od šedesátých let se teorie překladu po staletích úvah o překladatelských otázkách začíná postupně konstituovat jako vědecká disciplína. Průkopníkem španělské translatologie potom byl, podle Vegy, Valentín García Yebra, jenž roku 1982 publikoval jedno ze stěžejních děl španělské teorie překladu – *Teoría y práctica de la traducción*. V průběhu celého dvacátého století se ale překladem zaobírala celá řada španělských a hispanoamerických intelektuálů. Podle Ruize Casanovy⁹⁴ mezi těmito teoretiky překladu vyniká především již zmíněný José Ortega y Gasset (k němuž se však autor staví stejně kriticky jako například již citovaný profesor Santoyo), Alfonso Reyes, Francisco Ayala, Octavio Paz, Javier Marías, Claudio Guillén, Miguel Dolç, José Alsina, Miguel Cordero del Campillo a Agustín García Calvo, jejichž texty věnované překladatelské problematice ve své knize analyzuje. Dále se pak mezi významné teoretiky překladu řadí i Jorge Luis Borges a Julio Cortázar.

Mexický spisovatel a filolog Alfonso Reyes se k teoretickým aspektům překladu vyjadřuje ve dvou pracích – v eseji nazvané *De la traducción*, jenž byl publikován roku 1942 v Buenos Aires, a v rámci své literárně teoretické knihy *El Deslinde. Prolegómenos a la teoría literaria* vydané v Mexiku roku 1944. Reyesův krajan Octavio Paz pak překladu

⁹² Bastin 2003: 207

⁹³ Vega 2004: 530

⁹⁴ Ruiz Casanova, José Francisco (2000) *Aproximación a una historia de la traducción en España*. Fuenlabrada (Madrid): Cátedra, s. 511-524.

věnuje esej s názvem *Překlad: literatura a literárnost* (*Traducción: Literatura y literalidad*) publikovaný v Barceloně roku 1971, který vyšel i v češtině v překladu Mariany Houskové.⁹⁵

Současný španělský spisovatel Javier Marías potom o problematice překladu píše řadu článků vycházejících mezi lety 1981 a 1991. Tyto články posléze sebral a roku 1993 v Madridu publikoval jako *Asuntos traslaticios* v rámci své knihy *Literatura y fantasma*. Dva Maríasovy translatologické eseje (*Ausencia y memoria en la traducción poética* a *La traducción como fingimiento y representación*)⁹⁶ pak vyšly i ve slovenštině⁹⁷ – v překladu Evy Palkovičové, která dané texty též okomentovala. Španělský komparatista Claudio Guillén, syn slavného básníka Jorgeho Guilléna, se pak otázkami překladu zaobírá hned v několika svých dílech – například v knize *Entre lo uno y lo diverso. Introducción a la Literatura Comparada* vydané roku 1985 v Barceloně či v souboru komparatistických esejů *Múltiples Moradas. Ensayos de Literatura Comparada* publikovaném taktéž v Barceloně roku 1998.

Původem mallorský filolog, literární kritik a básník Miguel Dolç se teorii překladu věnuje ve stati *Técnica y práctica de la traducción* vydané v rámci knihy *Didáctica de las lenguas clásicas* (1966, Madrid) a klasický filolog José Alsina se překladem zabývá ve studii *Teoría de la traducción*, již vydal roku 1967 v Barceloně v rámci své knihy *Literatura Griega*. Veterinární lékař a překladatel Miguel Cordero del Campillo se pak nad překladem zamýšlel ve své stati *Sobre la traducción* publikované roku 1969 v časopise *Las Ciencias* a spisovatel Agustín García Calvo o problematice překladu pojednává ve studii *Apuntes para una historia de la traducción* vydané v Madridu roku 1973 jako součást publikace *Lalia. Ensayos de estudio lingüístico de la sociedad*.

⁹⁵Paz, Octavio (2008) *Překlad: literatura a literárnost*. In: Svět literatury roč. 18, č. 38, s. 173-182. Překladu Pazova eseje pak v témže čísle *Světa literatury* předchází stať „Univerzální pluralita: překlad v myšlení Octavia Paze“, jejíž autorkou je také Mariana Housková.

⁹⁶První z těchto statí vyšla roku 1981 v časopise *Nueva Estafeta*, avšak přednesena byla autorem již v roce předchozím na madridské konferenci nazvané El Primer Simposio Internacional sobre el Traductor y la Traducción. Druhá ze studií pak byla také nejprve přednesena (roku 1982 na konferenci El Primer Congreso Iberoamericano de Traductores, jež se také konala v Madridu) a roku 1983 vyšla taktéž v časopise *Nueva Estafeta*. Právě tyto dvě studie pak rozebírá i José Francisco Ruiz Casanova (Ruiz Casanova 2000: 521-523).

⁹⁷Marías, Javier (2010) *Absencia a pamät v básnickom preklade. Preklad jako predstiranie a reprezentácia*. In: Šišmišová, P. (ed.): *Translatologické štúdie. Teória, história a prax umeleckého prekladu v románskych krajinách (vybrané texty)*. Bratislava: Ana Press.

Borges je také autorem řady teoretických statí o překladu, mezi nimiž vyniká například esej *Los traductores de Las Mil y Una Noches*⁹⁸ ze sbírky esejů *Dějiny věčnosti* (*Historia de la eternidad*, 1936) či *Las versiones homéricas*⁹⁹ ze sbírky *Discusión* z roku 1932. Cortázar se pak problematiky překladu dotýká například ve své povídce *Carta a una señorita en París*, která vyšla roku 1951 v rámci sbírky *Bestiář* (*Bestiario*), a také v povídce *Diario para un cuento* ze sbírky *Deshoras* publikované roku 1982.¹⁰⁰

5.3.1 Ayala vs. Ortega y Gasset

Ayalova teorie překladu je v odborné literatuře často dávána do souvislosti s Ortegou y Gassetem¹⁰¹. Oba španělští myslitelé totiž ve svých úvahách o překladu vyjadřují svou skepsi ohledně možnosti vypracování kvalitního překladu původního díla. Oba navíc vycházeli ze Schleiermachera a jeho dvou překladatelských metod a jejich zamyšlení nad překladem byla dokonce publikována ve stejném deníku. Jednalo se však o pouhou náhodu. Ortegovy úvahy o překladu¹⁰² vyšly v *La Nación* jen díky jeho tehdejší mecenášce Victorii Ocampo, která mu výměnou za ně poskytla finanční prostředky, které na počátku svého exilu v Paříži potřeboval, a se Schleiermacherovou teorií překladu se mohli oba teoretikové seznámit za svých studií v Německu. Ortega y Gasset pak navíc zaujímá velmi radikální postoj, co se Schleiermacherových metod překladu týče. Jednoznačně se totiž přiklání k věrnému překladu a to za každou cenu, zatímco Ayala se mezi oběma metodami snaží najít

⁹⁸V českém překladu tento esej vyšel před dvěma lety – Borges, Jorge Luis (2011) *Další pátrání, Dějiny věčnosti*. Praha: Argo – a ve slovenštině byl publikován před třemi lety v překladu Paulíny Šišmišové v rámci její již zmiňované antologie – Borges, Jorge Luis (2010) *Překladatel Tisíc a jednej noci*. In: Šišmišová, P. (ed.): *Translatologické štúdie. Teória, história a prax umeleckého prekladu v románskych krajinách* (vybrané texty). Bratislava: Ana Press. Šišmišová je potom také autorkou statě o Borgesových názorech na překlad otištěné v časopise *Svět literatury* – Šišmišová, P. (2012) *Vklad J. L. Borgesa do diskusí o preklade*. In: *Svět literatury* roč. 22, č. 46, s. 91-98 – a studie se stejnojmenným názvem ve španělštině, která vyšla před třemi lety v Bratislavě – Šišmišová, P. (2010) *Aportación de Jorge Luis Borges a los debates sobre la traducción*. In: Páleníková, J; Šišmišová, P.: *Translatologické reflexie. Umelecký preklad z/do románských jazykov*. Bratislava: Ana Press, s. 237-248.

⁹⁹ Borges, Jorge Luis (1970) *Homérovské překlady*. In: Čermák, J.; Ilek, B.; Skoumal, A.: *Překlad literárního díla*. Praha: Odeon.

¹⁰⁰ Navas Forero 2010: 296

¹⁰¹ například Mesa Villalba (2004) *Francisco Ayala y la traducción: entre la fidelidad y la naturalidad. Un estudio comparativo de las teorías de la traducción de Francisco Ayala, Ortega y Gasset y Octavio Paz* či Alonso Jiménez (2010) *Francisco Ayala y la traducción: vida, obra y pensamiento*.

¹⁰²Jednalo se o pět novinových článků s názvy: „La miseria“, „Los dos utopismos“, „Sobre el hablar y el callar“, „No hablamos en serio“ a „El esplendor“ (*La Nación*, červen-červenec 1937).

rovnováhu a bere ohledy i na cílový jazyk a typologii překládaných textů. Ortega y Gasset mimoto oproti Ayalovi neměl s překladem tak bohaté zkušenosti.

6 FRANCISCO AYALA, NAKLADATEL

Španělští exulanti, kteří se po skončení občanské války vydali do Latinské Ameriky, velkou měrou přispěli i k rozkvětu tamního nakladatelského průmyslu. Stalo se tak především v Argentině a v Mexiku. V Buenos Aires, kde se zpočátku usídlil i Francisco Ayala, hledali evropští intelektuálové uplatnění především ve školství a přispívali i do různých periodik. Profesorských míst však bylo pomálu a většinou nepravidelná spolupráce s tiskem Španěly také nemohla uživit, a tak si řada z nich hledala práci u již zavedených nakladatelství a jiní se podíleli na vzniku vydavatelství nových. Někteří exulanti byli pro své zkušenosti a schopnosti dokonce sami osloveni, aby se vedení některých hispanoamerických nakladatelství ujali. Manuel Gómez Ros, knihovník a archivář Nadace Francisca Ayaly, který se Ayalovou vydavatelskou činností zabýval,¹⁰³ například uvádí případ katalánského vydavatele Antonia Lópeze Llausáse, za nímž se jeden ze společníků nově vzniklého nakladatelství Sudamericana vydal z Buenos Aires až do Paříže, aby mu nabídl post ředitele dnes již proslaveného vydavatelství. Mezi další hispanoamerická nakladatelství, která v té době vznikla a jež si časem vydobyla dobré jméno, patří kupříkladu Losada či Emecé.

Francisco Ayala se k rozkvětu nakladatelského průmyslu v Hispánské Americe a k roli, kterou v něm sehráli přistěhovalí španělští vzdělanci, vyjadřuje i v jedné ze svých literárních statí. Zamýšlí se v ní nad dopadem španělské občanské války na kulturu všech španělsky mluvících zemí:

*„(...) suspendida allá la producción editorial que prácticamente abastecía al área completa del idioma, esa industria se desarrolló en seguida en América, con dos núcleos capitales, Buenos Aires y México, en conexión estrecha con los intelectuales españoles inmigrados, que a ella aportaron su saber y experiencia, recibiendo en cambio alguna base económica para sustentarse.“*¹⁰⁴ (Ayala 1984: 185)

¹⁰³ Gómez Ros, Manuel (2011) *Francisco Ayala, editor*. In: García Montero, L. a Rodríguez Gutiérrez, M.: *De este mundo y los otros: estudios sobre Francisco Ayala*. Madrid: Visor Libros, s. 249-261.

¹⁰⁴ „(...) když byla tamější nakladatelská produkce, která zásobovala prakticky celou španělsky mluvící oblast světa, přerušena, vydavatelský průmysl se okamžitě začal rozvíjet v Americe, přičemž jeho hlavními centry byla hlavní města Argentiny a Mexika. Tento proces pak byl úzce svázán s přistěhovalými španělskými intelektuály, kteří k rozkvětu daného průmyslu přispěli svými vědomostmi a zkušenostmi, za něž za odměnu dostávali určitý ekonomický základ pro svou obživu.“

Vzdělání španělští přistěhovalci tedy mohli v Americe nadále rozvíjet svou nakladatelskou a překladatelskou činnost, kterou občanská válka v jejich vlasti přerušila, a i řada intelektuálů, kteří s těmito oblastmi zkušenosti neměli, se do nich v Americe s vervou pustila.

*„Las demandas comerciales de la industria editorial, ahora desarrollada en América, hicieron que el trabajo de traducción y edición de tales libros ocupara de modo muy particular a los intelectuales españoles. Y hay que decir que, entre nosotros, se ha continuado con no menor intensidad y tino, y la posible eficacia, aquella operación de transvase cultural por cuya virtud se mantenía antes desde España al mundo de lengua española en contacto con los grandes centros científicos europeos.“*¹⁰⁵ (Ayala 1984: 186)

Samotný Ayala pak zastával různorodé pozice v řadě nakladatelství Latinské Ameriky hned od počátku svého exilu až do druhé poloviny padesátých let, kdy přesídlil do Spojených států amerických. V rámci této činnosti se věnoval rozličným úkolům. Přípravoval například edice klasických autorů, měl na starost vydávání různých sbírek, byl členem komisí, které rozhodovaly o publikaci konkrétních titulů a psal také předmluvy a úvodní studie k vydávaným knihám. O významu, jenž Ayala této práci přikládal, pak nemůže být pochyb, protože se k ní často vracel ve svých pamětech.

V Argentině Ayala nejdéle působil v nakladatelství Losada, kde byli jeho kolegy například Guillermo de Torre, další slavný představitel Generace 27, známý španělský pedagog Lorenzo Luzuriaga, či proslulý literární kritik Amado Alonso. Svou vydavatelskou dráhu však začal v nakladatelství Ediciones Nuevo Romance, v němž působil i Rafael Alberti. Toto vydavatelství však publikovalo pouze šest titulů a již po roce zaniklo. Dále Ayala spolupracoval i s nakladatelstvím Atlántida, pro jehož sbírku Billiken připravil, mimo jiné, zkrácené verze Balzacovy *Šagrénové kůže*¹⁰⁶ a Stendhalovy *Kartouzy parmské*¹⁰⁷, které zároveň adaptoval pro mladé čtenáře. Dalším vydavatelstvím, pro které Ayala pracoval, bylo

¹⁰⁵ „Poptávka po překladech ze strany nakladatelského průmyslu, který nyní v Americe vzkvétal, vedla k tomu, že překládání a vydávání překladů velmi specifickým způsobem zaměstnávalo španělské intelektuály. Je třeba říci, že jsme v těchto aktivitách podněcujících kulturní výměnu, díky nimž se dříve ze Španělska udržoval kontakt celého španělsky mluvícího světa s velkými evropskými vědeckými středisky, pokračovali se stejným úsilím, záměrem a snad i efektivitou.“

¹⁰⁶ Balzac, Honoré de (1940) *La piel de onagro*. Buenos Aires: Biblioteca Billiken, Editorial Atlántida, překlad a úprava (zkrácená verze) - Francisco Ayala.

¹⁰⁷ Stendhal (1941) *La cartuja de Parma*. Buenos Aires: Biblioteca Billiken, Editorial Atlántida, překlad a úprava (zkrácená verze) - Francisco Ayala.

Americalee, v němž dostal na starost vydání politologické sbírky *los Clásicos Políticos*, k jejímž titulům, až na jednu výjimku, sepsal vždy i úvodní studie. Do vydavatelské činnosti Francisca Ayaly pak spadá i založení vlastního časopisu nazvaného *Realidad. Revista de ideas* (1947), který, jak se domnívá již zmíněný Manuel Gómez Ros, do velké míry navazuje na časopis *Revista de Occidente*, do něhož Ayala přispíval ve dvacátých a třicátých letech minulého století. Nakladatelství Realidad pak kromě zmíněného časopisu vydalo i tři knižní tituly, přičemž jeden z nich je přeložen samotným Ayalou.

Na Portoriku, kam Ayala přesídlil v počátcích změny politické orientace Argentiny, Ayala nejprve vyučoval sociologii, avšak poměrně brzy poté se znovu začal věnovat i práci nakladatelské a ve vydavatelství Editorial Universitaria řídil sbírku *Biblioteca de Cultura Básica de la Universidad de Puerto Rico*. Velkou hodnotu této sbírky světových klasiků v nových či revidovaných překladech vyzdvihl i argentinský časopis *La Biblioteca*, který vedl Borges a jenž recenzoval tituly, jež byly v jejím rámci publikovány roku 1957. Gómez Ros¹⁰⁸ z této recenze cituje následující úryvek:

*„Cuando vimos los volúmenes de la Universidad de Puerto Rico nos hemos propuesto comentarlos, ante todo, para señalar el valor de los títulos aparecidos hasta la fecha, la calidad intelectual y gráfica, que evidencian una preocupación muy seria y un respeto encomiables por los quehaceres de la inteligencia...“*¹⁰⁹ (Weinberg 1957: 120)

Vysoké kvality dosáhla zmíněná sbírka hlavně proto, že Ayala osobně zadával překlady jednotlivých titulů a vypracování úvodních studií. Na publikovaných knihách se tedy podíleli osobnosti jako španělský filolog José Manuel Bleca, spisovatel Ricardo Gullón či argentinský filosof a antropolog Risieri Frondizi. Do dějin překladu se však Francisco Ayala jako nakladatel zapsal především tím, že přiměl Cortázara k překladu povídek Edgara Allana Poea. Argentinský spisovatel, s nímž se Ayala spřátelil již před lety v Buenos Aires, pak na tomto překladatelském projektu pracoval více než rok a výsledek jeho práce, jenž vyšel ve dvou svazcích roku 1956¹¹⁰, je dodnes považován za nejlepší španělský překlad Poeova díla.

¹⁰⁸ Gómez Ros 2011: 258

¹⁰⁹ „Když jsme uviděli svazky, jež publikovala Universidad de Puerto Rico, rozhodli jsme se k nim vyjádřit, abychom tak především poukázali na význam titulů, které doposud vyšly, a na jejich duševní hodnotu a kvalitu grafického zpracování, jež jsou důkazem vážného a chvályhodného zájmu a úcty vůči intelektuální tvorbě...“

¹¹⁰ Poe, Edgar Allan (1956) *Obras en prosa*. Editorial Universitaria, Biblioteca de Cultura Básica de la Universidad de Puerto Rico. Překlad, úvodní studie a poznámky - Julio Cortázar.

Pod záštitou rektora Jaimeho Beníteze poté Ayala začal publikovat i vlastní časopis – *La Torre* – který vychází dodnes. Coby zodpovědný vydavatel se Ayala osobně staral o všechny úkoly spojené s publikací časopisu (jednal s autory příspěvků, články revidoval, a dokonce i cestoval do Mexika, kde se časopis tiskl, aby sám vybral vhodný papír a kontroloval již vytištěné exempláře).

Ve Spojených státech amerických, kam se Ayala posléze z Portorika přestěhoval, se však již zkušený vydavatel věnoval převážně vyučování a vlastní literární tvorbě. Podle Gómeze Rose ale Ayalovi již nadobro zůstaly jeho zvyky profesionálního nakladatele – kladení velkého důrazu na uspořádání obsahu textu, ustavičná pozornost na formální stránce díla a záliba v osobní kontrole a případné korekci zkušebně vytištěných vlastních titulů a statí.

7 FRANCISCO AYALA, KOREKTOR PŘEKLADŮ

Se světem překladu Ayalu spojuje i další z jeho mnoha profesních aktivit. Během svého dlouholetého exilu totiž určitou dobu pracoval též jako korektor překladů. Překladatelskou praxi tedy poznal opravdu ze všech stran. Nejprve se jazykovým korekturám krátce věnoval v Buenos Aires, když spolupracoval s nakladatelstvím Losada, ale až za svého pobytu v New Yorku se této práci věnoval naplno, i když jen několik měsíců. Roku 1953, když ještě Ayala bydlel a pracoval na Portoriku, dostal telegram od OSN, v němž mu byla nabídnuta pozice vedoucího překladatelského oddělení. Ve svých pamětech vzpomíná, že tuto nabídku vůbec nečekal, ale že ji hned přijal, protože mu umožnila žít zase blízko své rodiny. S pozicí stálého zaměstnance mezinárodní organizace však spokojen nebyl. Práce v kanceláři pro něj byla příliš rutinní a oproti jeho předchozímu zaměstnání v Univerzitním nakladatelství na Portoriku velmi mechanická a málo tvůrčí. Denně musel revidovat určitý počet přeložených stran a texty, se kterými pracoval, byly často vytržené z kontextu. Někdy se navíc jednalo o dokumenty, které již možná i ztratily svou platnost, takže ze své práce nemohl mít ani pocit užitečnosti. Na praktiky v překladatelském oddělení OSN tedy nevzpomíná zrovna v dobrém:

„La tarea en sí misma era leve: revisar y corregir cada día un número determinado y fijo de páginas de texto traducido (...) y páginas muchas veces pertenecientes a un documento que el jefe dividía y distribuía, de modo que a lo mejor no conocía uno su comienzo ni su final, sabiendo tan sólo -para colmo- que acaso era parte de una propuesta discutida y desechada ya; con lo cual se tenía conciencia previa de la absoluta inutilidad del trabajo a realizar.“¹¹¹
(Ayala 1988: 440-441)

Celkově tedy pro něj toto zaměstnání představovalo spíše ztrátu času, protože, jak také uvádí ve svých pamětech, měl svou práci vždy brzy hotovou, ale čas, který zbýval do konce pracovní doby, nemohl věnovat vlastní tvorbě ani žádné jiné osobní činnosti, protože to jeho kolegové v kanceláři netolerovali. Korektorská práce pro OSN tedy v Ayalovi nezanechala velmi dobrý dojem, ale ve svých pamětech přesto vzpomíná i jeden humorný přehmat

¹¹¹ „Práce sama o sobě byla jednoduchá – každý den revidovat a opravit určitý pevně daný počet přeložených stran (...), stran, které byly často součástí jednoho dokumentu, který vedoucí rozdělil a rozdal, takže nakonec člověk neznal jeho začátek ani konec. K tomu všemu pak věděl, že se možná jedná o součást návrhu, který již byl projednán a zavrhnut, takže se do práce již pouštěl s vědomím její naprosté zbytečnosti.“

jednoho z překladatelů, jejichž práci revidoval, jak zachycuje Alonso Jiménez ve své již citované studii.¹¹²

7.1 Ayala, kritik překladů

Problematika a kritická reflexe překladu již v Ayalově poli zájmu navždy zůstaly a tak se nad kvalitou překladů zamýšlí i nadále, během vlastní četby, jak sám zachycuje ve svých literárních statích a pamětech. Například ve studii *El reposo es silencio (Una curiosidad literaria)* na pěti stranách komentuje jednu konkrétní chybu v překladu, které se dopustil Miguel de Unamuno.¹¹³ Zastavuje se přitom nad možnými důvody, které k tomu slavného spisovatele mohly vést, protože, jak sám zdůrazňuje, o jazykových znalostech Unamuna nemůže být pochyb:

*„¿Cómo demonios pudo ocurrírsele a Unamuno traducción semejante? Bien sabido es que, si no hablaba lenguas extranjeras, conocía varias, literariamente, muy a fondo, con cabal, penetrante y preciso conocimiento de filólogo, y en cuanto a la inglesa, poseía de ella, además, una dilatada experiencia de traductor (...)“*¹¹⁴ (Ayala 2007: 1340)

Posléze tedy Ayala zdůrazňuje, že splést se čas od času může každý překladatel, bez ohledu na své znalosti a schopnosti. Dodává však, že se v tomto případě zřejmě jednalo o určité „zaslepení“ překladatele vlastní interpretací, jež pak vedlo k omylu i u tak objektivně jednoduché věty z nespočetněkrát citované pasáže ze slavné Shakespearovy hry. Jak ale později sám Ayala uvádí, Unamuno dokonce i chyboval ve velkém stylu.¹¹⁵

¹¹² Alonso Jiménez 2010; jedná se o chybný překlad anglického výrazu „matchless city“ (ve smyslu „jedinečné, s ničím nesrovnatelné město“), který jistý překladatel OSN do španělštiny převedl jako „ciudad sin fósforos“ (město bez zápalek; „match“ také znamená zápalka)

¹¹³ Unamuno přeložil poslední slova Hamleta „The rest is silence“ jako „El reposo es silencio“, přičemž tuto citaci Shakespeara uvedl jako motto své básně *La última palabra de Hamlet*, jež byla publikována roku 1922 v časopise *España*. Anglický výraz „rest“ ve smyslu „zbytek“ tedy Unamuno přeložil jeho jiným významem – „odpočinek“. Ayala se ve své statí nejprve snaží přijít na motivaci této očividné chyby, ale posléze dochází k závěru, že se nejednalo o chybu úmyslnou (Unamuno stejně chybný překlad téže věty použil i při dalších příležitostech) a že je to tedy jen určitá kuriozita a nečekaně velký a absurdní přehmat překladatele.

¹¹⁴ „Jak k čertu mohl Unamuna takový překlad vůbec napadnout? Je všeobecně známo že, jestli nemluvil cizími jazyky, několik jich znal – literárně a velmi do hloubky, s důkladným, pronikavým a přesným porozuměním filologa. S angličtinou měl navíc také velké překladatelské zkušenosti (...)“

¹¹⁵ „Que no era don Miguel hombre de deslices, dicho queda; hasta en sus equivocaciones tenía grandeza (...)“ / „Je známo, že don Miguel nebyl člověkem, který by se dopouštěl pouhých uklouznutí, dokonce i chyboval ve velkém stylu (...)“ (Ayala 2007: 1340)

Ve svých pamětech¹¹⁶ se pak Ayala vyjadřuje i o jiném konkrétním překladu dalšího slavného španělského spisovatele – Juana Ramóna Jiménez. Pouze však poznamenává, že se mu básníkův překlad několika citovaných Goetheho veršů příliš nezamlouvá a uvádí verzi jiného překladatele, jež mu připadá zdařilejší.

Francisco Ayala se ovšem kriticky vyjadřuje i k překladům, respektive k jejich negativnímu dopadu na španělštinu, obecně. Nad úpadkem svého mateřského jazyka pod vlivem přeložených textů se pozastavuje především ve své stati *Extensión del idioma* z roku 1980. Ayala v této stati, mimo jiné, vyjadřuje svou domněnku, že prostřednictvím médií, jež publikují překlady technických a vědeckých textů, se do španělštiny dostává mnoho zbytečných či neobratně vytvořených neologismů, stejně jako tomu bylo v devatenáctém století s galicismy, které se staly součástí běžně používané španělštiny prostřednictvím nekvalitních překladů francouzských románů. Ayala tedy upozorňuje i na zápornou roli překladatelů ve vývoji jazyka:

„(...) son los traductores de libros y artículos sobre temas de economía, sociología y sicología los responsables de tantos neologismos desafortunados y tantos giros torpes de expresión como ahora llenan las páginas de periódicos y revistas y repite el vulgo en sus discusiones, de igual manera que en el siglo pasado fueron los malos traductores de novelas francesas quienes promovieron la introducción y definitiva adaptación de muchos galicismos que siguen vigentes en nuestra habla.“¹¹⁷ (Ayala 1980: 142)

¹¹⁶ (Ayala 1988: 415)

¹¹⁷ „Zodpovednost za tolik nešťastných neologismů a tolik nešikovných slovních obrátů, které dnes zaplavují stránky novin a časopisů a jež široké vrstvy přebírají do své mluvy, nesou překladatelé knih a článků s ekonomickou, sociologickou a psychologickou tematikou, stejně jako tomu bylo v minulém století s překladateli francouzských románů, kteří podnítili zavedení a konečnou adaptaci řady galicismů, které se v naší řeči používají dodnes.“

8 FRANCISCO AYALA, LEXIKOGRAF

Své zkušenosti s překládáním Ayala promítl i do své lexikografické práce. Už v roce 1936 během přednáškového cyklu v Latinské Americe plánoval (i když ne zcela vážně) sestavit, spolu s několika přáteli, španělský slovník tabuizovaných výrazů, který měl být určen mluvčím evropské španělštiny cestujícím do Hispánské Ameriky. Daný slovník je měl varovat před používáním jistých ve Španělsku běžně užívaných slov s nežádoucími konotacemi v některých hispanoamerických zemích a s velkou mírou nadsázky se o něm Ayala zmiňuje i ve svých pamětech:

*„Extendiendo nuestras investigaciones científicas por toda América y la Península podríamos llevar a cabo obra benemérita que popularizara juntos nuestros nombres y nos hiciera ricos.“*¹¹⁸ (Ayala 1988: 203)

Prvním, a zároveň i posledním, významným lexikografickým počinem Ayaly však bylo vytvoření slovníku *Diccionario Atlántico Inglés-Español, Español-Inglés*, který roku 1976 v Buenos Aires vydalo nakladatelství Sudamericana. Slovník, jenž pod vedením Ayaly vznikl, byl na svou dobu velmi vyčerpávající a zahrnoval technické výrazy, archaismy, dialektismy i neologismy. U anglických termínů byla navíc uvedena americká i britská varianta výslovnosti a též u výrazů španělských autoři zaznamenali evropskou i americkou výslovnost. Ayala pak v předmluvě slovníku uvádí, že při vytváření slovníkových hesel autoři kladli velký důraz na rozlišení různých významových odstínů řady pojmů a že v některých případech do hesla zařadili i konkrétní příklady užití daného výrazu v kontextu, aby tak uživatelům publikace usnadnili jeho správné použití:

*„Se ha tenido especial cuidado en lo que se refiere a acepciones y matices semánticos dentro de ciertos artículos. Muchos de tales matices y acepciones, que a veces constituyen modismos o frases hechas, van ilustrados con ejemplos de uso destinados a poner bien de relieve su aplicación correcta.“*¹¹⁹ (Ayala, Dahl: 1976)

¹¹⁸ „Kdybychom naše vědecké bádání rozšířili na celou Ameriku a Pyrenejský poloostrov, mohli bychom vytvoriť záslužné dílo, ktoré by proslavilo naše jména a na němž bychom navíc zbohatli.“

¹¹⁹ „U některých hesel jsme věnovali zvláštní pozornost jejich významu a sémantickým odstínům. Mnoho takovýchto výrazů, jež někdy tvoří ustálená rčení a idiomy, jsme pak ilustrovali konkrétními příklady užití, aby tak bylo jednoznačné jejich správné použití.“

Ayalovy odborné znalosti, zkušenosti a předpoklady pro vedení daného slovníku potom v úvodu publikace vyzdvihují samotní vydavatelé:

*„Poseedor de varios idiomas, familiarizado por una larga e intensa experiencia con los problemas de la traducción, ha aportado, además, a esta obra su excepcional conocimiento, no sólo del castellano literario, sino también del hablado, que tuvo ocasión de escuchar en casi todas las regiones del idioma.“*¹²⁰ (Ayala, Dahl: 1976)

¹²⁰ „Znalec několika jazyků, jenž byl obeznámen s problematikou překladu díky svým bohatým a významným překladatelským zkušenostem, navíc do této práce přispěl svou mimořádnou znalostí nejen literární, ale také mluvené španělštiny, které měl příležitost naslouchat v téměř všech španělsky hovořících oblastech.“

9 EXILOVÍ PŘEKLADATELÉ

Španělské dějiny překladu jsou úzce spojeny s exilem. Už ve Zlatém věku španělského písemnictví, především ve století šestnáctém, musela Španělsko opustit řada osvícenců, heterodoxních intelektuálů a přívrženců Erasma Rotterdamského, kteří se věnovali překládání. Počátkem devatenáctého století, po skončení války za nezávislost, zase muselo ze Španělska odjet mnoho liberálů a ve století dvacátém pak svou vlast opouštěli republikáni. Zatímco exulanti šestnáctého století byli v některých případech ze země vyhnáni právě pro svou překladatelskou činnost – například autoři reformních překladů Bible – republikánští vyhnanci dvacátého století se k překladu mnohdy uchýlili až v exilu, aby si tak přivydělali na živobytí (stejně jako se z tohoto důvodu věnovali vyučování či spolupráci s tiskem). S touto skutečností je však spojen jeden z typických rysů španělského exilového překladatelství dvacátého století – jak upozorňuje španělský filolog a profesor José Francisco Ruiz Casanova¹²¹, knihy, které španělští exulanti překládali, si v drtivé většině případů pro překlad nevybírali oni sami, na základě osobního vkusu či z čistě estetických důvodů. Jednalo se především o zakázky různých nakladatelství či univerzit.

Překlady španělských republikánů navíc kvůli přísné cenzuře ve většině případů dlouho nemohly ve Španělsku vyjít a mnohdy se na ně časem dokonce úplně zapomnělo. Jak uvádí již zmíněný profesor Ruiz Casanova¹²², existují stovky knih exilových překladatelů, na které se již ve Španělsku dávno zapomnělo a jež nyní zažívají své vlastní „vyhnanství“ a to i přesto, že v Evropě neexistují žádné jiné španělské překlady daných titulů. Alespoň významných Ayalových překladů se to však naštěstí netýká, i když si na své vydání ve Španělsku musely dlouhou dobu počkat. Například Mannova *Lotta ve Výmaru*, kterou Ayala dokončil v roce 1941, ve Španělsku vyšla až roku 1992 a Moraviova *Římanka*, jež v Ayalově překladu vyšla v Americe roku 1950, se španělského vydání dočkala až o 36 let později.

Důvodů, které ve Španělsku bránily publikaci překladů, jež vznikly mimo španělskou půdu, byla celá řada. Přísná frankistická cenzura sledovala politickou orientaci autora překladu i originálu, vhodnost tématu a obsahu přeložených titulů, ale též výběr cílového

¹²¹ Ruiz Casanova 2008: 145

¹²² Ruiz Casanova 2008: 146

jazyka – například překlady do katalánštiny nebo baskičtiny neměly ve Španělsku žádnou šanci na publikaci a dlouhou dobu tak vycházely například v Hispánské Americe.

Další otázka, jež se v souvislosti s překlady vytvořenými španělskými exulanty v Hispánské Americe nabízí a již se zabývá i Ruiz Casanova, je jejich nejasná příslušnost k cílové literatuře – jakou literaturu vlastně doplňují. Náleží k literatuře španělské, k literatuře země, která se překladatele ujala, nebo k literatuře státu, kde byl překlad publikován? Podle profesora Ruize Casanovy je v tomto případě třeba vymezit národní kulturní společenství a jazykové kulturní společenství.

I Francisco Ayala si ve své stati *Para quién escribimos nosotros* z roku 1948 klade podobnou otázku, i když spíše jako spisovatel, než jako překladatel. Znalost cílového čtenáře je však samozřejmě zásadní i pro překladatele.

*„¿Para quién escribimos nosotros? Yo, Español en América, ¿para quién escribo? (...) La forma abstracta, despersonalizada, en que hoy suele escribirse, oculta —o mejor: esfuma, diluye— al destinatario en la indeterminación de un público vago, que tanto puede ser actual y real como supuesto y futuro, o meramente hipotético. Con esto, el escribir llega fácilmente a ser una rutina profesional desenvuelta en el vacío (...) en definitiva, una actividad desprovista de sentido.“*¹²³ (Ayala 1984: 181-182)

V téže stati se pak Ayala zamýšlí i nad významem překladatelské činnosti v Americe během druhé světové války a v poválečném období. Uvádí, že v době, kdy byla náhle přerušena práce ve všech vědeckých a kulturních střediscích Evropy, překladatelé působící na americkém kontinentu zajistili pokračování přirozeného vývoje evropských myšlenek, které překládali a komentovali. Severní Amerika se, podle Ayaly, postarala o zachování a rozvíjení idejí praktických, zatímco Hispánská Amerika se zaměřila na kulturní hodnoty subtilnějšího rázu:

¹²³ „Pro koho píšeme? Já, Španěl v Americe, pro koho vlastně píšu? (...) Abstraktní, odosobněná forma, která se dnes při psaní většinou používá, skrývá – nebo spíš rozmlžuje a rozptyluje – adresáta v nevymezené vágní čtenářstvo, které může být jak současné a skutečné, tak budoucí a předpokládané nebo čistě hypotetické. Psaní se tak snadno stává profesní rutinou vykonávanou v prázdnotě (...) tedy činností postrádající jakýkoli smysl.“

„Aquella recuperación e incorporación a que Norteamérica se aplicara respecto de las adquisiciones culturales capaces de inmediata conversión práctica y susceptibles de repercusión técnica aprovechable a fines útiles, la ha cumplido a su vez Hispanoamérica, en cierta medida, para los valores más sutiles de la cultura.“¹²⁴ (Ayala 1984: 186)

Ayala přitom zdůrazňuje, že při tomto procesu zachování a přenosu evropských hodnot sehráli velmi důležitou roli španělští intelektuálové, kteří do Ameriky emigrovali. Vzápětí ovšem dodává, že bez místních vzdělců a kulturních mecenášů, kteří kolem sebe v jednotlivých amerických státech vytvořili prostředí otevřené kulturním a vědeckým hodnotám, by sami Španělé nic nezmohli.

¹²⁴ „Severní Amerika se snažila uchovávat a přijímat kulturní poznatky, jež měly potenciál okamžité praktické realizace a technického využití, zatímco Hispánská Amerika tento úkol do určité míry plnila s kulturními hodnotami subtilnějšího charakteru.“

10 ZÁVĚR

Překlad měl v Ayalově životě své pevné místo již od spisovatelova mládí. Nejprve si překládáním prohluboval své jazykové znalosti, poté si překladem přivydělával na živobytí a nakonec již překládal čistě pro potěšení. Zejména překlady krásné literatury, jež vytvořil během svého pobytu v Buenos Aires, jsou pak ve Španělsku i v Latinské Americe dodnes vysoce ceněny, což dokládá nejen jejich několikeré vydání, ale také kladné přijetí odborné veřejnosti. Domníváme se, že je tomu tak proto, že Ayala sám splňuje své hlavní kritérium pro vypracování kvalitního překladu – je zkušeným spisovatelem, tedy osobou s jazykovým citem a příslušným vzděláním.

Překladatelská praxe potom Ayalu přivedla k úvahám o teoretických otázkách překladu, které vykrytalizovaly v translatologický esej *Breve teoría de la traducción*. Hodnota jeho translatologické práce pak spočívá právě ve skutečnosti, že vychází z vlastní zkušenosti. Ayalovo pojednání o překladu tak zahrnuje praktické aspekty překladatelské profese, realistické poznatky o pracovních podmínkách překladatelů, ale také subtilnější aspekty problematiky překladu. Zamýšlí se nad kulturním významem překladu, nad samotnou možností překladu a navrhuje rozličné metodologické postupy s ohledem na textovou typologii originálu. Přestože se pak jedná o dílo spíše popularizačního charakteru, pro vývoj translatologie je rozhodně přínosné a to hlavně s ohledem na dobu svého vydání. Autor sice, v souladu s romantickým vnímáním překladu, mnohokrát zdůrazňuje nemožnost uspokojivého převodu jedinečného původního díla do jiného jazykového a kulturního systému, avšak zároveň podtrhuje tvůrčí podstatu překladu založenou na intuici a kreativitě spisovatele-překladaatele a volá po respektu vůči cílovému jazyku. Ayalova překladatelská sebereflexe se potom odráží i v řadě jeho dalších literárních studií a jeho zájem o překlad je patrný i z jeho pamětí.

Osobností jako Ayala, tedy spisovatelů věnujících se překladu, je přitom ve španělských a hispanoamerických dějinách překladu celá řada a mnoho z nich potom také můžeme považovat za teoretiky překladu (připomeňme si například Borgesův, Pazův, Reyesův či Maríasův přínos pro translatologii španělsky hovořících zemí). Pro dějiny překladu Španělska a Hispánské Ameriky je navíc příznačná též role cenzury a politiky obecně, ať už se jednalo o inkvizici nebo o mravní, politická či náboženská omezení frankistického režimu. I Ayalův stěžejní spis o teorii překladu tak v jeho vlasti vyšel až téměř

dvacet let po jeho první publikaci a některé Ayalovy beletristické překlady ze čtyřicátých a padesátých let minulého století se španělského vydání dočkaly až dlouho po skončení Frankovy diktatury. Poválečná politická situace ve Španělsku a od ní se odvíjející příval republikánských exulantů pak navíc měly vliv i na překladatelství a nakladatelský průmysl v Hispánské Americe. Též Ayala se přitom během svého dlouholetého hispanoamerického exilu do tamějších vydavatelských aktivit zapojil a vezmeme-li v úvahu, že se věnoval i lexikografii a revizi překladů, můžeme tuto práci uzavřít tvrzením, že překladatelskou praxi poznal opravdu do hloubky a ze všech stran a že tedy byl skutečně oprávněn o překladu též teoretizovat.

11 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ALONSO JIMÉNEZ, Elisa (2010) *Francisco Ayala y la traducción: vida, obra y pensamiento*. In: Marcos Aldón, M. a García Calderón, Á. (ed.): *Traducción y Tradición. Textos Humanísticos y Literarios*. Córdoba: Servicio de Publicaciones Universidad de Córdoba, s. 365-382.

AMORÓS, Andrés (1973) *Bibliografía de Francisco Ayala*. Biblioteca Hispana Novissima, 4., New York: Syracuse University.

AYALA, FRANCISCO; DAHL, IVAR (1976) *Diccionario Atlántic Inglés-Español: con las pronunciaciones del inglés británico y del inglés americano indicadas mediante el alfabeto de la Asociación Fonética Internacional, por Ivar Dahl*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana.

AYALA, Francisco (1980) *Extensión del idioma*. In: *Cuadernos Hispanoamericanos*, č. 361-362 (červenec-srpen 1980), Madrid: Instituto de Cooperación Iberoamericana, s. 131-151.

AYALA, Francisco (1937) *La muerte del Presidente Masaryk*. In: Jiménez de Asúa, Luis: *Informe 43*. [s. n.] Dostupné v archivu Luise Jiméneze de Asúa, který spravuje nadace Fundación Pablo Iglesias.

AYALA, Francisco (1965) *Problemas de la traducción*. Madrid: Taurus Ediciones.

AYALA, Francisco (2007) *Obras completas III "Estudios literarios"*. Ed.: Carolyn Richmond, ve spolupráci s Fundación Francisco Ayala, Barcelona: Galaxia Gutenberg.

AYALA, Francisco (2010) *Obras completas II "Autobiografía(s)"*. Ed.: Carolyn Richmond, ve spolupráci s Fundación Francisco Ayala, Barcelona: Galaxia Gutenberg.

AYALA, Francisco (1988) *Recuerdos y Olvidos. 1. Del paraíso al destierro. 2. El exilio. 3. Retornos*. Madrid: Alianza Editorial.

AYALA, Francisco (1984) *La estructura narrativa y otras experiencias literarias*. Barcelona: Crítica, s. 181-204.

BASTIN, Georges (2003) *Por una historia de la traducción en Hispanoamérica*. In: *Íkala, revista de lenguaje y cultura*; Vol. 8 No. 14.; Medellín: Universidad de Antioquia; s. 193-217.

CARTAGENA, Nelson (2009) *La contribución de España a la teoría de la traducción. Introducción al estudio y antología de textos de los siglos XIV y XV*. Madrid/ Frankfurt nad Mohanem: Iberoamericana/ Vervuert, s. 205.

DE LA CALLE MARTÍN, José (1992) *Francisco Ayala y la teoría de la traducción*. In: Sánchez Trigueros, A. a Chicharro Chamorro, A.: *Francisco Ayala, teórico y crítico literario*, 93-102. Granada: Diputación Provincial.

ESCOBAR, JULIA (2001) *Unamuno, teórico de la traducción*. [online]. [cit. 21. 7. 2013]. Dostupné z <http://cvc.cervantes.es/trujaman/anteriores/marzo_01/01032001.htm>

ESCRITORES.ORG (2005) *Autor del mes (noviembre 2005): Francisco Ayala*. [online]. [cit. 9. 8. 2012]. Dostupné z <<http://www.escriitores.org/ayala.htm>>

FORTEA, Carlos (2007) *Francisco Ayala, traductor de Rilke y Mann*. In: [Actas del] III STIAL - *Simposio sobre la Traducción / Interpretación del/al alemán «Puente entre dos mundos: últimas tendencias en la investigación traductológica alemán-español»*. Salamanca: Universidad, s. 140-146.

FUNDACIÓN FRANCISCO AYALA (2012) *La muerte del presidente Masaryk*. [online]. [cit. 14. 7. 2013]. Dostupné z <<http://www.ffayala.es/blog/la-muerte-del-presidente-masaryk>>

FUNDACIÓN FRANCISCO AYALA: Francisco Ayala – vida y obra [online]. [cit. 5. 8. 2012]. Dostupné z <<http://www.ffayala.es/vida-y-obra/vida>>

GALLEGO ROCA, Miguel (2004) *De las vanguardias a la Guerra Civil*. In: *Historia de la traducción en España*. Ed. Lafarga, F. a Pegenaute, L. Salamanca: Editorial Ambos Mundos, s. 479-526.

GARCÍA YEBRA, Valentín (1989) *En torno a la traducción: Teoría, crítica, historia*. Madrid: Gredos.

GEEL, María Carolina (1949) *Los cuadernos de Malte de Rainer María Rilke*. Časopis *Occidente*, číslo únor-březen. [online]. [cit. 11. 8. 2012]. Dostupné z <<http://www.letras.s5.com/rilke250402.htm>>

GÓMEZ ROS, Manuel (2011) *Francisco Ayala, editor*. In: García Montero, L. a Rodríguez Gutiérrez, M.: *De este mundo y los otros: estudios sobre Francisco Ayala*. Madrid: Visor Libros, s. 249-261.

JANÍN, Carlos (2011) *De zapas, onagros y otros vocablos*. In: Boletín electrónico de la Fundación Francisco Ayala č. 35. [online]. [cit. 9. 8. 2012]. Dostupné z <http://www.ffayala.es/fileadmin/user_upload/Onagros.pdf>

LLÁCER, Eusebio V. (1997) *Introducción a los estudios sobre traducción. Historia, teoría y análisis descriptivos*. Valencia: Universitat de València.

MERINO ÁLVAREZ, Raquel (2013): *Dramatické texty přeložené a cenzurované ve frankistickém Španělsku (šedesátá léta): Divadlo a film jako kontrolovaná představení*. In: Vavroušová, Petra (ed.): *Sedm tváří translatologie. Teorie překladu a tlumočení prizmatem současných španělských translatologů*. Praha: Karolinum, s. 153-169.

MESA VILLALBA, Sara (2004) *Francisco Ayala y la traducción: entre la fidelidad y la naturalidad. Un estudio comparativo de las teorías de la traducción de Francisco Ayala, Ortega y Gasset y Octavio Paz*. In: Vázquez Medel, M. Á.; Sánchez Trigueros, A.: *El tiempo y yo: encuentro con Francisco Ayala y su obra*. Sevilla: Alfar Universidad 135, 221-230.

MUÑOZ, José A. (2009) *La desaparición de Francisco Ayala y de Cláude Lévi-Strauss entristece al mundo de las letras*. [online]. [cit. 5. 8. 2012]. Dostupné z <<http://www.revistadeletras.net/francisco-ayala-y-lev>>

NAVAS FORERO, Ángela Liliana (2010) *Reflexiones de Julio Cortázar y Octavio Paz con respecto a traducción desde su punto de vista como escritores*. In: *Mutatis Mutandis*. Vol. 3, 2. číslo, Universidad de Antioquia s. 293-303. [online]. [cit. 5. 8. 2013]. Dostupné z <<http://aprendeenlinea.udea.edu.co/revistas/index.php/mutatismutandis/article/viewFile/7372/6993>>

ORDÓÑEZ LÓPEZ, Pilar (2006) «*Miseria y esplendor de la traducción*»: *La influencia de Ortega y Gasset en la traductología contemporánea*. Disertační práce, Universidad de Granada. [online]. [cit. 11. 8. 2012]. Dostupné z <<http://hera.ugr.es/tesisugr/16433373.pdf>>

RICHMOND, Carolyn (1995) *Un espejo trizado: la fragmentada unidad de la obra ayaliana*. In: Vázquez Medel, M. Á.: *El universo plural de Francisco Ayala*, s. 23-30.

RUDÉ PRÁVO: ORGÁN ČESKOSLOVENSKÉ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ STRANY DĚLNICKÉ. Praha [s. n.], 1920-1995, ročník 1937 červenec-září.

RUIZ CASANOVA, José Francisco (2000) *Aproximación a una historia de la traducción en España*. Fuenlabrada (Madrid): Cátedra, s. 511-524.

RUIZ CASANOVA, José Francisco (2008) *Exilio y Traducción*. In: *Traducción y poder. Sobre marginados, infieles, hermeneutas y exiliados*. Ed. Feierstein, Liliana Ruth; Gerling, Vera Elisabeth, Madrid / Frankfurt: Iberoamericana / Vervuert, s. 137-151.

SABIO PINILLA, José Antonio (2006) *Traductor y Teórico de la Traducción*. In: *Francisco Ayala. El escritor en su siglo* (zvláštní příloha deníku Granada Hoy), s. 60.

SABIO PINILLA, J.A. y FERNÁNDEZ, M^a.M. (1999-2000) *Francisco Ayala: Traductor y Teórico de la Traducción*. In: *Sendebarr. Vol. 10-11*. Granada: Universidad de Granada.

SANTOYO, Julio César (2013): *Vraťme se ještě jednou k Tostadovi: Vznik překladatelského metajazyka ve Španělsku 15. století*. In: Vavroušová, Petra (ed.): *Sedm tváří translatologie. Teorie překlada a tlumočení prizmatem současných španělských translatologů*. Praha: Karolinum, s. 19-36.

SANTOYO, Julio César (2011) *Iberian translation history: what we know and do not know*. In: KITTEL, Harald; FRANK, Armin Paul; GREINER, Norbert; HERMANS, Theo; KOLLER, Werner; LAMBERT, José; PAUL, Fritz: *Übersetzung: ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung* (3. díl). Berlín/ Boston: Walter de Gruyter, s. 1982-1984.

SERVICIO DE TRADUCCIÓN UNIVERSITARIO: *Premio Francisco Ayala* [online]. [cit. 11. 8. 2012]. Dostupné z <<http://www.stu-traductores.es/index.php/es/premio-francisco-ayala>>

ŠIŠMIŠOVÁ, P. (2012) *Vklad J. L. Borgesa do diskusii o preklade*. In: Svět literatury roč. 22, č. 46, Praha: Univerzita Karlova v Praze, s. 91-98.

URRUTIA CÁRDENAS, HERNÁN (1999-2000) *La Edad de Plata de la Literatura Española (1868-1936)*. In: *Cauce. Revista internacional de filología y su didáctica* No. 22-23 (1999-2000) *Homenaje a Enrique Diez-Canedo* [online]. [cit. 22. 7. 2013]. Dostupné z <http://cvc.cervantes.es/literatura/cauce/pdf/cauce22-23/cauce22-23_33.pdf>

VÁZQUEZ MEDEL, Manuel Ángel (2007) *Francisco Ayala. El sentido y los sentidos*. Sevilla: Ediciones Alfar.

VEGA CERNUDA, Miguel Ángel (2004) *De la Guerra Civil al pasado inmediato*. In: Lafarga, F.; Pegenaute, L. (eds.): *Historia de la traducción en España*. Salamanca: Editorial Ambos Mundos, s. 527-578.

VEGA CERNUDA, Miguel Ángel (2012) *La Traducción, Génesis y Núcleo de la Literatura Hispano-americana*. In: Králová, J.; Rubáš, S. (eds.): *Translating Beyond East and West. Selected Papers from the 2009 Prague International Conference in Translation and Interpreting*. Philologica 2. Translatologica Pragensia VIII. Praha: Karolinum, s. 57-73.

VEGA CERNUDA, Miguel Ángel (2012) *Traductores hispanos de la orden franciscana en Hispanoamérica*. Lima: Fondo Editorial de la Universidad Ricardo Palma.

WEINBERG, Gregorio (1957) *Biblioteca de Cultura Básica*. In: *La Biblioteca. Revista de la Biblioteca Nacional*. 1. číslo, Buenos Aires, s. 119-125.

WIKIPEDIA: *Francisco Ayala – obras*. [online]. [cit. 9. 8. 2012]. Dostupné z <http://es.wikipedia.org/wiki/Francisco_Ayala#Obras>

12 PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

- PŘÍLOHA I: Ayalova oficiální zpráva o pohřbu T. G. Masaryka
Rudé právo (18. 9. 1937) – Ayalův kondolenční dopis
- PŘÍLOHA II: Seznam děl Francisca Ayaly
- PŘÍLOHA III: Plakáty z pátého, sedmého a osmého ročníku překladatelské soutěže
Premio Francisco Ayala

PŘÍLOHA I

1. Úvodní strana (1. strana)

23 de mayo de 1945

gratitud del Gobierno checoslovaco.- Reciba Vd., Sr. Encargado de Negocios, la seguridad de mi consideración más distinguida.- S. E. Krofta."

En cuenta también al Ministerio del telegrama de pésame dirigido a través de esta Legación por el Alcalde Madrid, con el siguiente texto:

"Este Consejo Municipal, identificado con el dolor del pueblo checoslovaco con motivo de la muerte del ilustre Presidente que se llamaba Tomas Masaryk, ha tomado hoy por unanimidad el acuerdo de rogar a V.E. se digne representarle en los funerales que tendrán lugar en Praga en homenaje del glorioso patrio."

Aparte de todo esto, se envió una magnífica corona de rosas rojas, con las cintas de los colores nacionales español y checoslovaco y la inscripción en ambos idiomas del siguiente texto: "Al Presidente Libertador T.G. Masaryk, el Gobierno español en nombre del pueblo". La corona fue depositada oficialmente ante el cadáver.

Adjunto de ejemplares del discurso francés pronunciado en la ceremonia del entierro, por S.E. el Presidente de la República, Dr. Benes.

Lo que digo a V.E. para un debido conocimiento

Francisco Ayala

Encargado de Negocios, a.i.

El Encargado de Negocios, a.i.

En la Legación de España en Madrid, a las 12 horas de la noche del día 23 de mayo de 1945.

En la Legación de España en Madrid, a las 12 horas de la noche del día 23 de mayo de 1945.

En la Legación de España en Madrid, a las 12 horas de la noche del día 23 de mayo de 1945.

PŘÍLOHA II

Seznam děl Francisca Ayaly¹²⁵

Beletristické a autobiografické spisy

- Tragicomedia de un hombre sin espíritu (1925)
- Historia de un amanecer (1926)
- El boxeador y un ángel (1929)
- Cazador en el alba (1930)
- El hechizado (1944)
- Los usurpadores (1949)
- La cabeza del cordero (1949)
- Historia de macacos (1955)
- Muertes de perro (1958)
- El fondo del vaso (1962)
- El as de Bastos (1963)
- Mis mejores páginas (1965)
- El rapto (1965)
- Cuentos (1966)
- Obras narrativas completas. Glorioso triunfo del príncipe Arjuna (1969)
- El jardín de las delicias (1971)
- El hechizado y otros cuentos (1972)
- De triunfos y penas (1982)
- Recuerdos y olvidos. 1. Del paraíso al destierro (1982)
- Recuerdos y olvidos. 2. El exilio (1983)
- Recuerdos y olvidos. 3. Retornos (1988)
- El jardín de las malicias (1988)
- Relatos granadinos (1990)
- El tiempo y yo, o El mundo a la espalda (1992)
- El regreso (1992)

¹²⁵ v chronologickém uspořádání; seznam Nadace Francisca Ayaly doplněný o Ayalova díla uvedená na Wikipedii a na webových stránkách <www.escriitores.org> [cit. 14. 7. 2013]

- De mis pasos en la tierra (1998)
- Dulces recuerdos (1998)
- Un caballero granadino y otros relatos (1999)
- Cuentos imaginarios (1999)
- Mariana Ortiz Jiménez es la Ley y Nadie Lo Niega (1999)
- «La niña de oro» y otros relatos (2001)
- El jardín de las delicias [edición definitiva]; (2006)
- Recuerdos y olvidos (1906–2006); (2006)

Eseje a články

- Indagación del cinema (1929)
- El derecho social en la Constitución de la República española (1932)
- Los derechos individuales como garantía de la libertad (1935)
- El pensamiento vivo de Saavedra Fajardo (1941)
- El problema del liberalismo (1941)
- Oppenheimer (1942)
- Historia de la libertad (1943)
- Los políticos (1944)
- Una doble experiencia política: España e Italia (1944)
- Histrionismo y representación (1944)
- Ensayo sobre la libertad (1944)
- Jovellanos (1945)
- Tratado de Sociología (1947)
- Ensayos de sociología política (1952)
- Introducción a las Ciencias Sociales (1952)
- Derechos de la persona individual para una sociedad de masas (1957)
- La crisis actual de la enseñanza (1958)
- La integración social en América (1958)
- El escritor en la sociedad de masas (1958)
- Tecnología y libertad (1959)
- Experiencia e invención (1960)
- Razón del mundo (1962)

- De este mundo y el otro (1963)
- La evasión de los intelectuales (1963)
- Realidad y ensueño (1963)
- España, a la fecha (1965)
- Problemas de la traducción (1965)
- Mis páginas mejores (1965)
- El cine, arte y espectáculo (1969)
- Hacia una semblanza de Quevedo (1969)
- Reflexiones sobre la estructura narrativa (1970)
- El Lazarillo: nuevo examen de algunos aspectos (1971)
- Los ensayos. Teoría y crítica literaria (1972)
- Hoy ya es ayer (1972)
- Confrontaciones (1972)
- La literatura del Casticismo (1973)
- Cervantes y Quevedo (1974)
- La novela: Galdós y Unamuno (1974)
- El escritor y su imagen (1975)
- Galdós en su tiempo (1978)
- Palabras y letras (1983)
- La estructura narrativa y otras experiencias literarias (1984)
- La retórica del periodismo y otras retóricas (1985)
- La imagen de España (1986)
- Mi cuarto a espadas (1988)
- Las plumas del fénix (1989)
- El escritor en su siglo (1990)
- Contra el poder y otros ensayos (1992)
- El tiempo y yo o El mundo a la espalda (1992)
- Entre, antes, sobre, después, del anti-cine (1995)
- En qué mundo vivimos (1996)
- El escritor y el cine (1996)
- La invención del Quijote (2005)

Sebrané spisy¹²⁶

- Estudios literarios (volumen III); (2007)
- Sociología y ciencias sociales (volumen IV); (2008)
- Ensayos políticos y sociológicos (volumen V); (2009)
- Autobiografía(s) (volumen II); (2010)
- Narrativa (volumen I); (2011)

¹²⁶ vydané nakl. Galaxia Gutenberg/ Círculo de Lectores, ed. Carolyn Richmond ve spolupráci s Nadací Francisca Ayaly

V premio Francisco Ayala de Traducción

EDICIÓN 2009
divulgación científica
y evolucionismo

Para estudiantes de segundo
y tercer ciclo o licenciados
(con posterioridad a 1 enero de 2008)
de universidades españolas.

BASES E INFORMACIÓN:

www.stu-traductores.es
premioayala@ugr.es

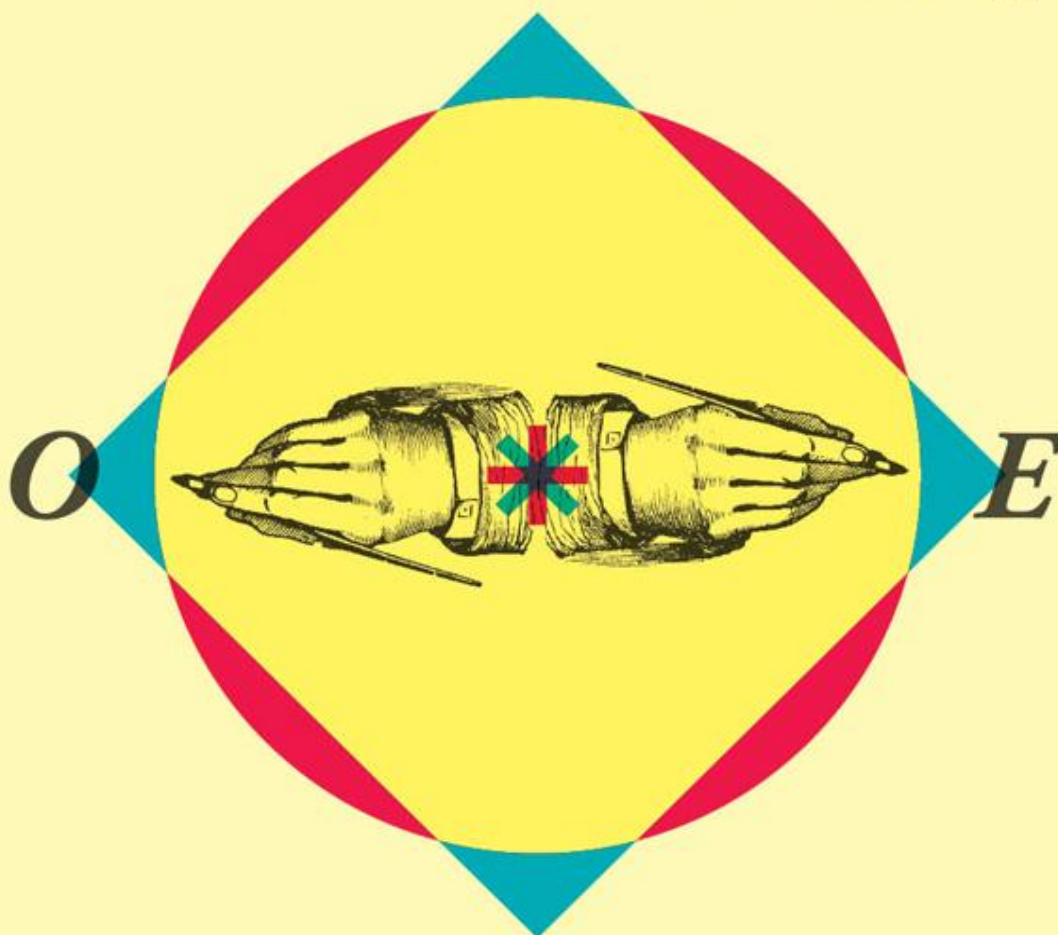
Organizado por:

fundación FRANCISCO AYALA

vii premio de traducción **FRANCISCO AYALA**

En memoria del Profesor Miguel Hagerty Fox

VII PREMIO FRANCISCO AYALA DE TRADUCCIÓN (ÁRABE Y FRANCÉS)

Para estudiantes de posgrado o último curso de licenciatura
y licenciados (con posterioridad a enero de 2009) de universidades españolas

Hasta el 30 de Noviembre de 2011

Bases e información: www.stu-traductores.es • premioayala@ugr.es • smmartinez@ugr.es

www.ugr.es

Organizan:

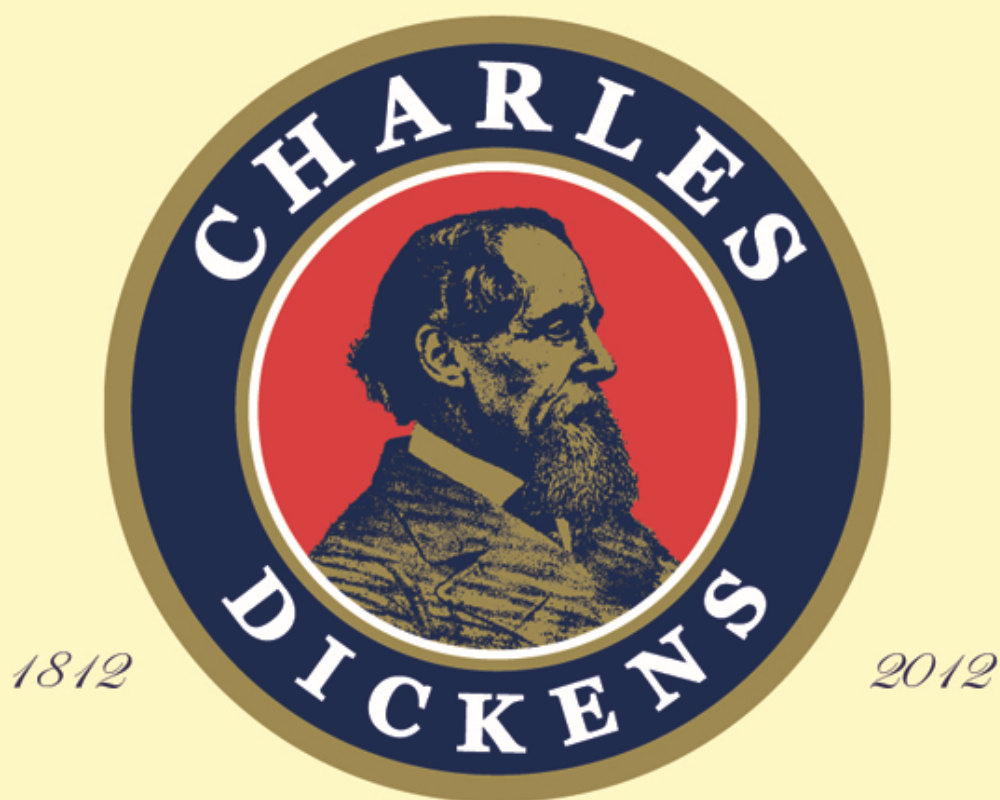
fundación **FRANCISCO AYALA**

Colaboran:

viii premio de traducción **FRANCISCO AYALA**

Bicentenario del nacimiento de Charles Dickens

VIII PREMIO FRANCISCO AYALA DE TRADUCCIÓN (INGLÉS Y ALEMÁN)

Para estudiantes de posgrado o último curso de licenciatura
y licenciados (con posterioridad a enero de 2010) de universidades españolas

Hasta el 30 de Noviembre de 2012

Bases e información: www.stu-traductores.es • premioayala@ugr.es • smmartinez@ugr.es

garcia.v.@gmail.com

Organizan:

fundación **FRANCISCO AYALA**

Colaboran:

